UNIVERSITY OF COPENHAGEN

Københavns Universitet

Slagtekyllingers trædepuder

portræt af en reguleringsmæssig succes?

Lassen, Jesper; Nielsen, Annemette

Publication date:
2012

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Lassen, J., & Nielsen, A. (2012). *Slagtekyllingers trædepuder: portræt af en reguleringsmæssig succes?* Fødevareøkonomisk Institut, Københavns Universitet. Rapport / Fødevareøkonomisk Institut Nr. 214

Download date: 10. Oct. 2026

Fødevareøkonomisk Institut

Rapport nr. 214

Slagtekyllingers trædepuder

Portræt af en reguleringsmæssig succes?

Jesper Lassen og Annemette Nielsen

København 2012

ISBN 978-87-92591-18-0 (on-line, Slagtekyllingers trædepuder)

Indholdsfortegnelse

Forord 5

Sammenfatning 7

2. Baggrund og metode 11
   2.1. Metoden 13
   2.2. Rapportens opbygning 14

3. Kyllingerne 17
   3.1. Producenternes syn på kyllingerne 17
   3.2. Det levende dyr 21

4. Producenternes forståelse af dyrevelfærd 23
   4.1. Aspekter af dyrevelfærd 24

5. Producenternes perspektiv på trædepudesvidninger 28
   5.1. Trædepudesvidninger som problem i en større kontekst 28
   5.2. Trædepudesvidninger som problem i et produktionsmæssigt perspektiv 31
      5.2.1. Trædepudesvidninger som et økonomisk problem 32
      5.2.2. Trædepudesvidninger som teknologisk udfordring 33
      5.2.3. Trædepudesvidninger som dyrevelfærdsmæssigt problem 33
      5.2.4. Trædepudesvidninger som management-problem 35
   5.3. Årsagsforklaringer 36
      5.3.1. Bedriftsorienterede årsagsforståelser 36
      5.3.2. Fødevaresektoren som forklaring 39
      5.3.3. Producenternes indsats i forhold til trædepudesvidninger 39
   5.4. Prioritering mellem forskellige tiltag 42

6. Regulering og kontrol 45
   6.1. Offer for bureaukrati 46
   6.2. Offer for uretfærdig overvågning og straf 48
   6.3. Offer for tilfældighed i kontroludøvelsen 49
   6.4. Offer for inkompetence: 50
   6.5. Om fastholdelse af positionerne 51

7. Syn på 2002-reguleringen og de efterfølgende justeringer 53
7.1. Implementering og forvaltning af reguleringen af trædepudesvidninger..... 57

8. Producenternes brug af og syn på viden om trædepudesvidninger 65
8.1. Åbenhed og vidensdeling 65
8.2. Erfaringsbaseret viden 68

9. Diskussion..... 73
9.1. Erkendelse og forståelse af problemet..... 73
9.2. Driftsøkonomien..... 75
9.3. Teknologi og viden..... 76
9.4. Regulering: udformning og implementering 77

Bilag : Interviewguide 79

Forord

Denne rapport handler om slagtekyllingernes fødder. Eller rettere om den regulering slagtekyllingeproducenterne har været genstand for siden 2002. Den afrapporterer de kvalitative interviews med ti slagtekyllingeproducenter om deres produktion og reguleringen af denne og er dermed hovedresultatet fra et forskningsprojekt finansieret af Videncenter for Dyrevelfærd.

Den undersøgelse, der afrapporteres her, har været designet og gennemført af forfatterne, men der skal lyde en stor tak til en række enkeltpersoner, som har muliggjort vores arbejde. Det handler først og fremmest om ti slagtekyllingeproducenter, der velvilligt har modtaget os på deres bedrifter og ladet sig interviewe om livet som slagtekyllingeproducent. Brian Eskildsen og Jette Søholm Petersen, begge fra Videncenter for Landbrug, Fjerkræ, har hjulpet med rekrutteringen af de interviewede landmænd og stået til rådighed med deres store kendskab til slagtekyllingebranchen. Deltagerne i gruppen bag projektet: Björn Forkman fra Københavns Universitet, der har været projektleder, Mette Herskind fra Fødevarestyrelsen og Louise Holm fra Aarhus Universitet har i forskelligt omfang bidraget med input og kommentarer til bl.a. interviewguiden. Endelig skal vi takke vores studentermedhjælp, Bue Thastum, der løbende har assisteret os under arbejdet med design, gennemførelse og afrapportering af interviewene og ph.d.-studerende Cecilie Thorslund, Fødevareøkonomisk Institut, der har deltaget konstruktivt i forbindelse med dele af interviewene.

Jesper Lassen og Annemette Nielsen
Fødevareøkonomisk Institut
København, september 2012

Sammenfatning

I 2001 gennemførtes en lovændring, som medførte krav om løbende monitorering af slagtekyllingers trædepuder. Denne nye regulering var et resultat af en stigende bekymring over den høje forekomst af svidninger på slagtekyllingernes fødder. Svidningerne, der kan variere fra let rødmen til egentlige ætsninger, var en konsekvens af, at kyllingerne ofte gik i huse med en fugtig strøelse, hvor en blanding af vand og gødning resulterede i dannelsen af ammoniak. Reguleringen skulle gribe ind over for dette dyrevelfærdsmæssige problem og inkluderer en systematisk stikprøvekontrol af kyllinger fra hvert enkelt kyllingehus. Kyllingerne gives point efter graden af svidningen af deres fødder, og pointene sammentælles for hvert hus i en såkaldt gait-score som et samlet udtryk for tilstanden i det pågældende hus. Endelig fastsætter lovgivningen grænser for embedsdyrlægens indgriben ved forskellige niveauer af gait-scores. Denne regulering viste sig at være en stor succes i forhold til dyrevelfærden, idet den gennemsnitlige gait-score blev mere end halveret mellem 2002 og 2005.

Formålet med nærværende projekt har dels været at danne grundlaget for, at de gode erfaringer fra trædepudereguleringen kan overføres til regulering på andre områder; og dels at pege på forhold inden for regulering af slagtekyllingeproduktionen, der kunne forbedres med henblik på yderligere reduktion af forekomsten af svidninger. Projektet har således været styret af følgende forskningsspørgsmål:

1) Hvordan opfatter slagtekyllingeproducenter problemer omkring trædepudesvidninger?

2) Hvilken rolle spiller hensynet til trædepudesvidninger i producenternes praksis?

3) Hvordan opfatter slagtekyllingeproducenterne reguleringen og kontrollen i forhold til problemet med trædepudesvidninger?

Metodisk er disse spørgsmål besvaret gennem 10 interviews med danske slagtekyllingeproducenter i forskellige dele af landet i maj-juni 2011. Alle interviews blev gennemført med udgangspunkt i en interviewguide og fandt sted på interviewpersonens bedrift. Efter udskrivning af de enkelte interviews blev der gennemført en analyse, der bestod af en tematisk kodning efterfulgt af en analyse af de argumenter og positioner, der optræder inden for de forskellige temaer.

Helt overordnet konkluderer rapporten, at der blandt de interviewede er tilfredshed med den eksisterende regulering af trædepudesvidninger. Samtidig skal det dog bemærkes, at flere peger på, at synet på trædepudereguleringen har udviklet sig fra en næsten automatisk reaktion imod endnu en regulering; over en erkendelse af, at der faktisk var et problem, der krævede en eller anden form for indgriben; til den almindelige accept af reguleringen, der kan konstateres i dag.

Spørgsmålet om, hvorvidt de positive erfaringer fra dette område kan overføres til andre områder, afhænger naturligvis af, i hvilken grad der er overensstemmelse mellem de forskellige områder. Her peger rapporten på, at kyllingeproducenternes selvforståelse – de opfatter sig som anderledes end andre husdyrbrugere – sammen med nogle meget specifikke økonomiske og teknologiske forhold i slagtekyllingesektoren spiller en betydelig rolle. Når det alligevel er rimeligt at foretage forsigtige generaliseringer, skyldes det, at slagtekyllingeproduktion i en vis forstand udgør en ekstrem case, ved at det her er lykkedes at forbedre dyrevelfærden på trods af, at der er tale om en økonomisk set yderst presset produktionsgren. I det følgende vil vi i seks punkter resumere projektets hovedkonklusioner.

For det første er det af stor betydning, om der er en erkendelse af, hvorvidt der overhovedet er et problem, og i givet fald hvordan dette problem forstås. Selvom undersøgelser af dyrevelfærden i slagtekyllingeproduktionen forud for reguleringen af trædepudesvidningerne viste, at der var tale om et betydeligt problem, er det slående, at flere producenter beretter om en udbredt blindhed over for problemet. Denne blindhed kan forklare den automatiske afvisning af reguleringen, mange beretter om. Når reguleringen af trædepudesvidningerne alligevel med tiden fik stor opbakning, kan det hænge sammen med, at problemet blev eksponeret f.eks. i medierne og dermed blev 'synligt' for producenterne. Samtidig må det positive syn på reguleringen forstås i sammenhæng med, at den netop retter sig imod fravær af fysisk smerte og skade og dermed falder inden for den opfattelse af, hvad dyrevelfærd er, der er dominerende blandt de interviewede.

Mere generelt peger dette på, at der kan være 'lavt hængende frugter', hvor regulering koncentreres om velfærdsmæssige problemer, der er enighed om blandt politikere, eksperter og landmænd og i befolkningen i øvrigt. Samtidig følger det dog, at det kan være sværere at opnå accept af regulering inden for områder, hvor der ikke er samme enighed, men hvor der er en værdimæssig konflikt mellem landbruget og andre aktører. På længere sigt kan sådanne konflikter imidlertid håndteres ved at arbejde på at skabe forståelse for og anerkendelse af forskellene parterne imellem.

For det andet kan det konstateres, at driftsøkonomien – naturligvis – spiller en overmåde stor rolle for den enkelte producent. Der er således meget, der tyder på, at den succesfulde indsats imod trædepudesvidninger skal forstås inden for en økonomisk ramme. Dels er det væsentligt at være opmærksom på, at den offentlige regulering ikke har stået alene, men er introduceret side om side med, at slagterierne har 'opdaget' et marked for kyllingefødder i Kina og efterfølgende har gjort afregningen med producenterne afhængig af forekomsten af svidninger. Dels har fokusset på trædepuderne for nogle producenter været medvirkende til, at de har fået bedre styr på deres samlede produktion, eller at de har investeret i ny teknologi som f.eks. halmfyr – alt sammen til gavn for bedriftens økonomi. Endelig har reguleringen rummet et negativt økonomisk incitament i form af bøder eller produktionsrestriktioner. Det er næppe sandsynligt, at indsatsen imod trædepudesvidninger havde været så succesfuld, hvis den ikke var faldet sammen med disse økonomiske forhold. Der er dog ikke tvivl om, at det generelt vil være en frugtbar idé at integrere økonomiske incitamenter i reguleringen af dyrevelfærd.

For det tredje viser analysen, at en række teknologiske forhold spiller en betydelig rolle som muligheder eller barrierer for reguleringens succes. Således har producenterne foretaget ændringer i produktionen, som har medført reduktionen i svidningerne. Imidlertid er der langt fra en simpel sammenhæng mellem produktionsteknologien og trædepudesvidningerne. Udfordringen er og har været, at selvom det lader sig gøre at etablere en direkte forbindelse mellem strøelseskvaliteten og forekomsten af svidninger, er strøelseskvaliteten afhængig af mange forskellige faktorer, hvoraf nogle er umiddelbart forståelige og håndterbare, mens andre er mere uforklarlige. Dette element af mystik og kompleksitet bidrager til at vanskeliggøre identifikationen af den rette løsning. Problemets kompleksitet opvejes delvist af den fleksibilitet, der er i slagtekyllingeproduktionen: Da en produktionscyklus kun tager ca. 40 dage, er der løbende mulighed for at starte forfra og foretage eksperimentelle teknologiske justeringer. Selvom andre sektorer ikke umiddelbart kan sammenlignes med slagtekyllingeproduktionen – de fleste sektorer har eksempelvis betydeligt længere produktionscyklusser – kan det dog være værd at overveje, om der er løsninger, som ligger lige for, eller om der er tale om meget komplekse problemstillinger, hvor det vil være formålstjenligt at supplere reguleringen med teknologiske støtteindsatser.

For det fjerde viser analysen, at de interviewede producenter anvender en meget hierarkisk opdeling af viden: Erfaringsbaseret viden havde således den højeste status, ligesom det viste sig, at anerkendelsen af viden og råd var højere, jo tættere på producenten disse var forankret. I forhold til etablering af vidensbaserede støttesystemer

udgør dette en massiv udfordring, idet det peger på betydelige barrierer for nyttiggørelse af forskningsbaseret viden, med mindre det er producentnære aktører og institutioner, der formidler den.

For det femte kan det konstateres, at en række forhold omkring selve reguleringen har spillet en stor rolle for producenternes opfattelse og accept af den. Her er spørgsmålet om ansvar væsentlig: Selvom der er en udbredt anerkendelse af, at slagtekyllingeproducenterne bærer deres del af ansvaret for problemet med svidninger, så er der dog også antydninger af, at andre aktører har et medansvar. Nogle producenter opfatter det som en uretfærdighed, at det kun er dem, der bliver udsat for regulering, og ikke også f.eks. forbrugerne eller detailhandelen. Hertil kommer, at opfattelsen af reguleringens legitimitet og dermed accepten af denne er knyttet til de verserende begrundelser for indgrebet. Det bliver altså vigtigt, hvorvidt det rationale, der fornemmes eller eksplicit formuleres i forbindelse med reguleringen, accepteres af producenterne. Bringes legitimiteten i tvivl, eller fornemmer producenterne, at det handler om politisk profilering, bidrager det til modstanden.

Endelig er der, for det sjette, forhold omkring implementeringen af reguleringen, der tydeligvis spiller en stor rolle. Dels har den trinvise implementering, der tilsyneladende har været i god overensstemmelse med de teknologiske muligheder og økonomiske rammer, bidraget til accepten. Dels viser undersøgelsen tydeligt, at der var blandede oplevelser af den daglige forvaltning af reguleringen, hvor det tilsyneladende i høj grad kom til at handle om nogle meget personlige karaktertræk hos såvel producent som myndighedsperson. Informanternes fortællinger handler her om, at hvis forvaltningen af loven føles som firkantet og kun handler om en direkte administration af lovens bogstav, så avler det næsten per automatik modstand. Flere følte det ligeledes urimeligt at myndighederne stiller ultimative krav uden hensyntagen til, at producenten faktisk gør, hvad han kan for at finde og afprøve løsninger. For at imødekomme dette udtrykte behov for fleksibilitet og tålmodighed med hensyn til kravene til den enkelte kunne det overvejes at ophæve den skarpe opsplitning mellem de rådgivende og regulerende systemer. Samtidig kan det overvejes at tilbyde de myndighedspersoner, der kommer i kontakt med landmændene, efteruddannelse, der ruster dem til de svære samtaler, der nødvendigvis må finde sted i forbindelse med overtrædelser af lovgivningen.

2. Baggrund og metode

Baggrunden for projektet er en lovændring i 2001, som medførte krav om obligatorisk monitorering af slagtekyllingers trædepuder, idet det krævedes, at *Tilstanden af trædepuder og fjerdragt på de slagtekyllinger, som bliver indleveret på et fjerkræslagteri, skal overvåges løbende på embedsdyrlægens ansvar*[1]. Loven var et resultat af en stigende bekymring over forekomsten af svidninger af slagtekyllingernes fødder som følge af, at de går i fugtig strøelse, hvor en blanding af vand og gødning resulterer i dannelsen af ammoniak. De resulterende ammoniaksvidninger kan i sværhedsgrad variere fra en let rødmen til – i svære tilfælde – dybe hudskader med infektioner og gangbesvær til følge.

Betænkningen,[2] der præciserede implementeringen af loven, fastlagde retningslinjerne for en systematisk stikprøvekontrol på slagteriet af kyllinger fra de enkelte huse. Slagteriet skulle udtage en stikprøve bestående af 100 kyllingefødder sammensat af én fod fra 50 forskellige kyllinger i hhv. den første og sidste tredjedel af holdet. Efterfølgende skulle stikprøven score således, at der tildeltes 0 point for fødder uden svidninger; 1 point hvis der kunne konstateres få og mindre alvorlige svidninger og 2 point i tilfælde, hvor der fandtes mange eller alvorlige svidninger. Disse point blev lagt sammen til en såkaldt gait-score, som et samlet udtryk for tilstanden af trædepudernes tilstand i det pågældende hus.

Lå gait-scoren mellem 41 og 80 point, skulle embedsdyrlægen gøre den ansvarlige producent opmærksom herpå med henstilling om straks at rette op på utilstrækkelige forhold. I tilfælde, hvor det følgende hold kyllinger fra samme hus atter lå over 41, skulle embedsdyrlægen indberette det til fødevareregionen. Lå gait-scoren mellem 81 og 200 point, skulle embedsdyrlægen straks indberette forholdet til fødevareregionen. Kravene til gait-scoren blev indfaset jf. *tabel 2.1*.

[1] Justitsministeriet (2001): Lov om hold af slagtekyllinger. Lov nr. 336 af 16/05/2001.
[2] Justitsministeriet (2001): Bekendtgørelse om hold af slagtekyllinger og rugeægsproduktion. BEK nr. 1069 af 17/12/2001.

Tabel 2.1. Oversigt over indfasning af kravene til gait-scoren for slagtekyllinger

	Gait-score intervaller		
	2002	**2003**	**Efter 2004**
Ingen indgreb	0-120	0-80	0-40
Henstilling	121-160	81-120	41-80
Indberetning	161-200	121-200	81-200

Justitsministeriet (2001): Bekendtgørelse om hold af slagtekyllinger og rugeægsproduktion. BEK nr. 1069 af 17/12/2001.

I 2006 blev lov om hold af slagtekyllinger revideret, og pointsystemet blev ændret, så det kom til at svare til det lignende system i Sverige, hvor få og mindre alvorlige svidninger tildeles ½ point (og ikke 1 point som tidligere)[3].

Efter reguleringen skete der et betydeligt fald i niveauet af trædepudesvidninger, idet den gennemsnitlige gait-score faldt fra godt 90 i 2002 til godt 40 i 2005[4]. Der kan således konstateres et sammenfald mellem indførelsen af en målrettet regulering, en kraftig reduktion i forekomsten af trædepudesvidninger hos danske slagtekyllinger og dermed øget velfærd for kyllingerne. Formålet med nærværende projekt er dels at danne et fundament for, at erfaringerne fra trædepudereguleringen kan overføres til reguleringen af andre husdyrområder; og dels at pege på forhold inden for regulering af slagtekyllingeproduktionen, der kunne forbedres med henblik på yderligere reduktion af forekomsten af svidninger. Projektet har således rettet sig mod besvarelsen af tre forskningsspørgsmål:

1. Hvordan opfatter slagtekyllingeproducenter problemer omkring trædepudesvidninger?
2. Hvilken rolle spiller hensynet til trædepudesvidninger i producenternes praksis?
3. Hvordan opfatter slagtekyllingeproducenter reguleringen og kontrollen i forhold til problemet med trædepudesvidninger?

[3] Justitsministeriet (2010): Bekendtgørelse om hold af slagtekyllinger og rugeægsproduktion. BEK nr. 757 af 23/06/2010

[4] Petersen (2007): Et fugtigt og næringsrigt underlag giver trædepudeskader. Hvordan forbedres slagtekyllingernes trædepude score? *Dansk Erhvervsfjerkræ*, nr. 11/2007: 68-70.

2.1. Metoden

Metodisk er disse spørgsmål besvaret gennem kvalitative interviews med danske slagtekyllingeproducenter. I alt er der gennemført 10 interviews med slagtekyllingeproducenter i maj-juni 2011. Rekruttering af interviewpersoner skete via en såkaldt snowballing-teknik, hvor en kontaktperson på Videncenter for Landbrug, Fjerkræ foretog den indledende kontakt til mulige interviewpersoner ud fra følgende kriterier:

- Geografisk spredning på de væsentligste regioner med slagtekyllingeproduktion (Fyn; Nordvestjylland; sydlige Jylland).
- Ligelig fordeling af producenter på forekomst af trædepudesvidninger – fordelt som følger:
  - 2-3 landmænd, der aldrig har haft nævneværdige problemer med trædepudesvidninger
  - 2-3 landmænd, der har udviklet sig fra at have betydelige problemer med trædepudesvidninger til i dag ikke at have nævneværdige problemer
  - 2-3 landmænd, der har betydelige problemer med trædepudesvidninger på trods af, at de må vurderes at udøve godt landmandskab.
  - 2-3 landmænd, der har betydelige problemer med trædepudesvidninger, som ikke umiddelbart kan forklares med ydre omstændigheder, men hvor faglige kvalifikationer kan spille en rolle.
- Ingen af de deltagende landmænd må aktuelt være økologiske producenter.

Alle interviews blev gennemført med udgangspunkt i en interviewguide (se bilag 1) som semi-eksplorative, kvalitative interviews på interviewpersonens bedrift. De enkelte interviews inkluderede så vidt muligt en rundvisning på produktionen. Alle interviews blev optaget på bånd og efterfølgende udskrevet. Analysen af de udskrevne interviews bestod af en tematisk kodning efterfulgt af en analyse af de argumenter/positioner, der optræder inden for hvert tema.

Det skal noteres, at formålet med projektet ikke er at danne et repræsentativt billede af de opstillede forskningsspørgsmål, men alene at få et dækkende billede af hvilke opfattelser/ praksisser, der findes, og hvordan der argumenteres for disse. Interviewpersonerne er derfor rekrutteret med henblik på at sikre maksimal variation i praksis og opfattelser, ligesom den efterfølgende redegørelse for resultaterne i al væsentlighed er kvalitativ. Det skal dog bemærkes at vi til tider benytter semi-kvantitative udtryk som 'alle', 'de fleste' eller 'enkelte', hvor analysen viser tydelige tendenser.

Sammenskrivningen af analysen er illustreret med citater fra de interviewede, som bringes i anonymiseret form, hvor interviewpersonerne er forsynet med tilfældige kendingsbogstaver, ligesom navne på lokaliteter og personer i vid udstrækning er fjernet. De bragte citater er let omskrevne, således at vi med respekt for meningen har udeladt eksempelvis mindre meningsforstyrrende indskud mv., ligesom der i visse tilfælde er byttet om på rækkefølgen af ordene. Har vi udeladt tekst er det markeret med tre prikker i en parentes: (…). Når vi for forståelsen skyld har indsat ord eller sætninger, som enten er underforstået eller var formuleret som en præmis inden det citerede, er disse indsat i kantede parenteser: [ ]. Endelig markerer tre prikker *uden* parentes, at den, der udtaler sig, tøver, holder pause eller ikke færdiggør en påbegyndt sætning.

2.2. Rapportens opbygning

Rapporten er opbygget tematisk med udgangspunkt i de koder, der strukturerede analysen. Vi indleder således med et kapitel, der introducerer producenterne gennem en redegørelse for deres relation til kyllingerne. Dette kapitel er i høj grad et baggrundskapitel, der skal læses som et bidrag til forståelsen af en væsentlig del af den kontekst, trædepudeproblematikken optræder i. I det efterfølgende kapitel 3 føjer vi en redegørelse af de forståelser af dyrevelfærd, producenterne gav udtryk for, til denne kontekst.

Kapitel 4 bidrager med det, vi har valgt at kalde producenternes perspektiv på trædepudesvidninger. Målet med dette kapitel er at beskrive, hvilken forståelse producenterne har af problemet – både i en større samfundsmæssig sammenhæng og i den nære produktionsorienterede sammenhæng. Kapitlet rundes af med en redegørelse for, hvilke årsager der ifølge de interviewede er til problemerne med trædepudesvidninger.

Kapitel 5 rummer en analyse af, på hvilke punkter producenterne har sat ind over for problemer med trædepudesvidninger, samt hvordan man prioriterer mellem forskellige typer tiltag.

Kapitel 6 er en analyse af producenternes generelle syn på kontrol, regulering og myndighederne. Dette efterfølges i kapitel 7 af en specifik analyse af opfattelsen af reguleringen af trædepudesvidninger, og den måde reguleringen blev implementeret på.

Endelig afsluttes analysen af kapitel 8, som gør rede for, hvordan producenterne vurderer og benytter forskellige former for viden i forhold til problemer med trædepudesvidninger. Rapporten afsluttes med et kapitel, der på baggrund af analysen i kapitlerne 2-8 diskuterer og svarer på de opstillede forskningsspørgsmål.

3. Kyllingerne

I lighed med andre studier af landmænds relation til deres dyr[5] viser interviewene, at kyllingeproducenternes relation til kyllingerne er præget af ambivalens. *På den ene side* er der en bevidsthed om, at kyllingerne er levende væsner. I dette perspektiv er slagtekyllingeproduktionen et arbejde med dyr, der på samme tid er motiverende, fascinerende og forpligtigende. *På den anden side* er relationen til kyllingerne også præget af slagtekyllingeproduktionens strukturelle betingelser, hvor en overlevelse som producent er betinget af volumen og effektivitet, som tilsammen til en vis grad betyder, at kyllingerne bliver objekter inden for en driftsøkonomisk ramme. I dette perspektiv er kyllingerne blot ét element i den samlede produktionsproces.

3.1. Producenternes syn på kyllingerne

De strukturelle forhold som ambivalensen kan føres tilbage til, viser sig i løbet interviewene, når producenterne henviser til, at de, givet produktionsbetingelserne, håndterer kyllingerne på den bedst mulige måde. Samtidig er der imidlertid en vis frustration over den manglende forståelse i resten af samfundet – dvs. hos forbrugerne – for, at husdyrproducenten driver en forretning. AK udtrykker i det følgende citat ambivalensen som en land-by problematik, der i sidste ende handler om, at forbruget er løsrevet fra produktionen:

> *… man [har] jo ikke noget personligt forhold til en kylling (…) Jeg tror faktisk, min svoger siger det rigtig godt: Det der med at være landmand, det er både fordi man godt kan lide at have med dyr at gøre; men det er også et levebrød, og det kan jeg godt nogle gange fornemme, at der er nogle i byerne, der har svært ved at forstå, at det ikke er kæledyr, vi har med at gøre, det er produktionsdyr, og det er jo en kombination.*

Da interviewene var tilrettelagt som interviews med producenterne som driftsherrer, var det ikke overraskende, at det især var det driftsøkonomiske perspektiv, der prægede den relation til kyllingerne, der udtryktes i interviewene. Inden for dette perspektiv

[5] Bock et al. (2007): Farmers' relationship with different animals: The importance of getting Close to the animals. Case studies of French, Swedish and Dutch Cattle, pig and poultry farmers. International Journal of Food and Agriculture 15(3): 108-125.

er kyllingerne først og fremmest et middel til at nå målet om at skabe sig et udkomme – og kyllingen bliver således én blandt flere parametre, der kan og skal justeres med henblik på at optimere det økonomiske resultat.

Husenes størrelse spiller en vigtig rolle for producenternes relation til kyllingerne, som først og fremmest ses og håndteres som en flok. Det har den meget praktiske baggrund, at der er umuligt at forholde sig til enkeltindivider, når der i hvert enkelt kyllingehus går 20-30.000 kyllinger, som har en levetid på knap 40 dage, hvorefter de afløses af 20-30.000 nye kyllinger. Stordriften får således som konsekvens, at der er en betydelig distance til den enkelte kylling. En distance som kommer til udtryk ved, at producenterne ofte taler om 'flokken'.

Hvor henvisninger til 'flokken' stadig, rent sprogligt, refererer til kyllingerne som levende væsner, afskærer en anden udbredt betegnelse for flokken, nemlig 'huset' helt forbindelsen til det levende. Som det fremgår af den følgende bemærkning fra BL, som betragter en kylling, som skranter, er nogle af producenterne helt bevidste om den betydning, antallet af kyllinger har for relationen til kyllingerne. Selvom han, som de øvrige producenter, ser de døde kyllinger eller enkelte af de afvigende, er fokus ikke på den enkelte kylling, men på huset – noget, der er i kontrast til f.eks. køer, hvor fokus er på den enkelte ko. Resultatet er, at det i højere grad bliver en gennemsnitsbetragtning, hvor det ikke er det enkelte dyrs trivsel, der fokuseres på, men det samlede hus:

> *Sådan en kylling der, den dør ret nemt. (…) Jeg går selvfølgeligt meget og kigger på den enkelte kylling, men ikke ret meget alligevel. Hvis man har 100 køer, så har man 100, man holder øje med, "har den ko ædt op eller har den ikke ædt op", [kyllingerne] bliver passet som en flok. For mig er tallet fire, jeg har hus 1, 2, 3, og 4, så ved jeg godt, jeg har en kylling, men vi kigger meget på, om flokken har ædt det, den skal. Har den drukket det, den skal? Har vi for mange med benproblemer? Men så selvfølgelig kigger jeg på den enkelte kylling, men jeg kigger mere på, har vi 10 eller 20 eller 30? Har vi for mange små? Hvorfor fanden har vi for mange små?*

Uanset om samlingen af individer betegnes som flokken, huset eller blot kyllingerne, optræder der til tider et forholdsvist instrumentelt syn på kyllingerne. Af og til træder

dette tydeligt frem, som i efterfølgende citat, hvor CM beskriver arbejdet i den afsluttende del af hans produktionscyklus, og hvor det handler om at konstruere en kylling af de rette dimensioner på den økonomisk set mest optimale måde:

> *Men der, den sidste uge, der har du simpelthen fået bygget en krop og nogle ben op og et skelet, der kan bære en kylling. Så nu mangler du lige det sidste, det er lige at få lagt lidt kød på (...) og det skal du bruge fire-fem dage på. (...) jeg vil godt have en krop, der kan bære en kylling, jo. (...) det er sjovere at lave en kylling, der vejer 2400 gram end en, der vejer 2200 gram. (...) fordi så er jeg fri for at købe så mange kyllinger ind, og jeg synes også, at det er min landmandsstolthed, det er at kan præstere, at jeg kan vise en god resultat.*

Som det fremgår, beskrives produktionsprocessen, når dette perspektiv anlægges på kyllingerne, i professionelle og nøgterne termer. Her handler det om at optimere produktionsprocessen ved at trimme enkeltdelene, så det endelige resultat bliver økonomisk mest tilfredsstillende. Det, at der er tale om levende dyr, har kun betydning som en biologisk faktor, som betinger/ muliggør produktionen.

I sidste ende er en konsekvens af denne tænkemåde, at døde kyllinger betragtes som udgifter og dermed en tabt fortjeneste. Det er således vigtigt – af økonomiske årsager – at holde dødeligheden så lav som muligt; noget der f.eks. formuleres af BL, som her kommenterer sin egen tommelfingerregel om, at en promille af kyllingerne vil dø, inden de når slagtevægten:

> *Helst så skal de faktisk ikke dø, vi slår dem ihjel dagen før, de dør, det er målet. Og mine folk de har [den opfattelse], at hver gang man finder en død, så skal man slå to ihjel. ... der er lidt om det. Altså, at den kylling, der kom bagefter, den der er blevet lille, den der har fået et dårligt ben og den slags, den skal altså helst slås ihjel (...) fordi den går bagud af dansen og det er bedre at slå den ihjel i dag end om fire-fem dage (...) altså en kylling der bliver slået ihjel dagen før slagtning, dels så har den stjålet fra mig i 40 dage, dels så er det sku da meget hårdere at aflive en kylling dagen før slagt end at gøre det i dag.*

Af sammenhængen fremgår det desuden, at BL både ser det som økonomisk optimalt at slå de kyllinger, der er bag ud, ihjel; men han mener samtidig, at man som producent har en dyrevelfærdsmæssigt og dermed moralsk og juridisk forpligtigelse til at aflive kyllinger, der er kommet bag efter og alligevel forventes at dø før slagtedagen.
Flere af de interviewede fortæller, at de har valgt at arbejde med kyllinger, netop fordi de godt kan lide at arbejde med dyr. Andre forklarer imidlertid, at valget (også) handler om, at kyllingerne betragtes som et lidt mindre forpligtende dyr end f.eks. koen. For nogle handler dette om, at arbejdet med kyllingerne, som en deltager formulerer det, *' kører efter en snor'*. Kyllingeproduktion levner således en større grad af frihed til den enkelte landmand og lader sig derfor lettere indpasse i et moderne familieliv – modsat f.eks. malkekvæg, der i langt højere grad opfattes som en produktion, der kræver konstant tilstedeværelse flere gange dagligt, hver eneste dag. DN har aldrig været i tvivl om, at kyllinger er det rigtige for ham:

> *Vi kunne godt lide den produktionsform, den giver lidt frihed. Det er ikke ligesom en kvægbesætning, der skal du op kl. 5 om morgenen og malke. Her søndag formiddag, fordi man ligger en time eller to, det gør ikke så meget jo. Altså, det kører automatisk, du skal bare kigge til, at det er i orden og så samle de døde dyr, så det er det gode ved den produktion, den giver noget frihed til mennesker.*

Den korte produktionscyklus på ca. 6 uger, som adskiller slagtekyllingeproduktionen fra de fleste andre former for landbrug, er også noget, flere fremhæver som noget positivt. Både fordi det giver muligheder for ferie, men også fordi det betyder, at der løbende er kontant afregning for indsatsen, så man så at sige hele tiden konkurrerer både med sig selv og hinanden. Som EO forklarer det her, da han skulle begrunde, hvorfor han godt kan lide arbejdet med slagtekyllingerne:

> *... der skal bare være orden i tingene hele tiden, og det kører sådan en fast rytme. Det er ikke så meget det der forhold til dyrene som sådan, jo selvfølgeligt har man et forhold til dem, men det er faktisk mere forholdet til at man kan lave de gode resultater hele tiden, altså at vi bliver målt hver sjette uge på, hvad det er, vi går og laver, det kan jeg rigtig godt lide, jeg er sådan lidt et konkurrence-*

menneske – jeg har det ikke godt, hvis ikke jeg ligger i den bedste ende hele tiden, altså det kan jeg godt lide.

Som antydet af EO handler den mindre grad af forpligtigelse, valget af slagtekyllinger indebærer, også om relationen til dyret. Valget af kyllinger kan på den måde også ses som et valg af et dyr, man ikke behøver blive så involveret i.

3.2. Det levende dyr

Som det fremgår af flere af citaterne i foregående afsnit, er relationen til kyllingerne i høj grad også præget af, at der er tale om et levende dyr. Ofte kommer dette til udtryk i kraft af, at kyllingerne beskrives som biologiske individer, der sætter rammer for, hvad der kan lade sig gøre rent produktionsmæssigt. Dette fremgår eksempelvis af det følgende citat, hvor FP beskriver en tidligere kollega, der nu er ansat i slagteriet og nu kun har øje for de *"tomme bøjler"* på slagtebåndet, og dermed henviser til fravær af kyllinger på slagteriets transportbånd, hvor der burde hænge kyllinger. Efter FP's opfattelse har den tidligere kollega glemt, at kyllingerne (også) er biologi og natur, som man må tage hensyn til i produktionen:

Nu er han jo blevet producent, og han er vant til at optimere inden for slagteriet, så han ser hele tiden tomme bøjler (…) Derinde kan de jo bare sige, at der er tomme bøjler, så tager de ud til en producent og siger, at vi skal producere noget mere. Det kan vi ikke sådan her, det er biologi, vi har med at gøre, så vi bliver nødt til at have både kyllinger og os andre med også.

At man som producent er i relation til et levende dyr, kommer også til udtryk i kraft af, at flere af slagtekyllingeproducenterne omtaler en slags sjette sans, der umiddelbart fortæller dem, om kyllingerne i et hus har det godt, eller om der er noget galt, som kræver deres indgriben. Dette fremgår eksempelvis af det følgende, hvor BL omtaler denne evne som 'gule fingre'. Som det fremgår, er der ikke tale om en relation til den enkelte kylling, men snarere en fornemmelse for hele flokken:

Det var det, jeg mente med 'gule fingre' i starten [af interviewet]. I starten der kan du ikke se en kæft i computeren, og du næsten heller ikke se det på kyllingerne, du er næsten nødt til at fornemme.

Selvom der under hele produktionen er fokus på kyllingernes trivsel og tilvækst, er der en tendens til, at der er et større fokus på dyrene i den første del af produktionscyklussen. Her er producenten, som en af de interviewede selv udtrykker det, i højere grad 'dyrepasser', der skal sikre, at kyllingerne falder til og kommer i god vækst. Selvom kyllingerne under hele produktionscyklussen er genstand for producentens opmærksomhed på de daglige ture gennem husene, er han i de senere faser i højere grad 'mekaniker', der har fokus på at overvåge og vedligeholde computeren og de tekniske installationer. Her beskriver DN overgangen fra rollen som dyrepasser til mekaniker:

> *Jo, der er lidt puslearbejde med at få dem i gang jo, vi fodrer dem på papir de første døgn. I det første døgn, der har vi dem faktisk lukket inde ovre i den side. (...) Det er for at hjælpe dem over og for at hjælpe dem i gang, så de får noget foder og noget vand der så hurtigt som muligt (...) Når der så er gået 2 døgn, så fjerner vi papiret (...) og vipper lige et trug, så vi fodrer ud på gulvet. Det gør vi så de første 5 døgn; fodrer sådan en klat ud i hvert fag dernede, hvor der ligger sådan en bunke foder, (...) der er altid sådan nogle svage kyllinger, som vejer lidt mindre, og dem vil vi egentlig godt have med. (...). Når vi først er i gang, så har vi kun et par timer om dagen jo, og det er så at gå dem igennem her om morgenen og sørge for at samle døde og sørge for at lave de registreringer, der skal laves. Vi har det der KIK-systemet, der er en masse registreringer, der skal laves.*

4. Producenternes forståelse af dyrevelfærd

Alle producenterne kommer under interviewene ind på dyrevelfærdsmæssige aspekter. Det er imidlertid ikke altid, de henviser til det som dyrevelfærd, men i stedet bruges dagligdags vendinger som 'dyrenes velbefindende' eller 'dyrene lider' eller at omgivelserne er 'kyllingevenlige'. I andre tilfælde fremgår det mere indirekte af samtalen, at f.eks. det er de dyrevelfærdsmæssige konsekvenser af justeringer af forskellige produktionsparametre. Samtidig skal det dog bemærkes, at der for mange af producenterne er en tæt og positiv kobling mellem velfærd og økonomi, forstået på den måde, at høj dyrevelfærd kobles med god indtjening, f.eks. fordi dyrene vokser bedre, er mindre syge og/eller ikke kasseres på slagteriet som følge af skader. Et eksempel på dette er det følgende, hvor GR fortæller om, hvordan infektioner og sår fører til øgede kassationer, uden at dette dog diskuteres som et velfærdsproblem.

> *Når en kylling løber fremad, når ikke den kan komme længere fremad, fordi der står en i vejen, så hopper han jo bare op. Og det gør jo, at så ridser de hinanden, og så har du jo desværre en god mulighed for at få infektioner i de sår, og så bliver de kasseret når de kommer til slagtning. Så det skal vi undgå. Så havde vi sådan nogen, så måtte vi dæmpe belysningen, når de gik derinde, fordi ellers så farede de rundt. I forbindelse med at vi fik skiftet lys for 3 år siden, så fik vi lidt flere watt herinde, og det gjorde, at huset blev lidt mere lyst, og så måtte vi regulere lysstyrken ned, fordi vi kunne simpelt hen se, at vores kassationer begyndte at stige.*

Der er en glidende overgang mellem de situationer, hvor f.eks. sult, tørst, sårdannelser o. lign. diskuteres som netop et velfærdsmæssigt problem med udgangspunkt i kyllingerne og et hensyn til deres velbefindende; og på den anden side de situationer, hvor de samme problemer udelukkende diskuteres inden for en økonomisk ramme, hvor det handler om at optimere produktionen. Når det er sagt, skal det understreges, at de to perspektiver naturligvis ikke udelukker hinanden. Enkelte producenter udtrykker dobbeltheden direkte, som noget grundlæggende ved det at have med dyr at gøre – eksempelvis beskriver GR – som i citatet ovenfor diskuterer sår og infektioner som et produktionsmæssigt problem – senere i interviewet dilemmaet mellem produktion og velfærd:

> *Selvfølgelig skal du levere en vare, som slagteriet kan få den størst mulige indtjening for, og så skal du optimere din egen bundlinje, og så skal du jo også have det godt med dig selv og det du går og kigger på*

i dine stalde. Altså, hvis ikke du selv har det godt med det, at du skulle have den opfattelse, at dyrene lider, eller der er et eller andet galt, jamen så holder vi jo op. Det behøver vi ikke have andre til at fortælle os. Altså, vi står ikke op om morgenen for at gå ud og mishandle dyr. Så er det en helt anden branche vi skulle have været i.

4.1. Aspekter af dyrevelfærd

Under interviewene diskuteres dyrevelfærd både som et spørgsmål om fysisk skade og smerte og i en vis udstrækning som et spørgsmål om krænkelse af kyllingernes integritet. Spørgsmålet om kyllingernes autonomi, der er et tredje, ofte anvendt aspekt i forbindelse med kategorisering af velfærd[6], er stort set fraværende.

Spørgsmålet om fysisk smerte og skade og det, mange af de interviewede refererer til som kyllingernes velbefindende, er helt dominerende i producenternes diskussion af velfærd. Ikke overraskende er det også disse problemstillinger, der hyppigst optræder, når velfærdsaspekter relateres direkte til produktion og økonomi, som vi så det i citatet ovenfor. De spørgsmål, der diskuteres inden for denne ramme af mere fysisk velfærd, rummer *for det første* de direkte fysiske skader, som typisk handler om brækkede vinger, sår og lignende. Forekomsten af trædepudesvidninger er naturligt nok et væsentligt aspekt her, men også andre typer sår og læsioner diskuteres. Her for eksempel formuleret af HS, der fortæller om kyllingehold, hvor han har haft særligt store problemer med trædepudesvidninger, og bruger sig selv som målestok for den lidelse, kyllingen må være udsat for:

(…) jeg har jo hold, der er gået helt galt også. Og det… altså vægten og foderbruget den [har ikke været] dårligere end det plejer at være. Men altså, du har det selv dårligt med det, og når du selv har det dårligt med at kunne kigge på det, så har kyllingerne det også dårligt.

Udover som her at diskutere de direkte fysiske skader i forhold til trædepuderne er der flere producenter, der kommer ind på de velfærdsproblemer i form af brækkede ben og vinger, der tidligere har været i forbindelse med indfangning, men som i dag er kraftigt reduceret med indførelsen af maskinel og mere skånsom indfangning.

---

[6] Lassen et al. (2006): Happy pigs are dirty! conflicting perspectives on animal welfare. *Livestock Science* 103(3): 221-30.

For det andet optræder den fysiske velfærd som et spørgsmål om kyllingernes almene tilstand, hvor der f.eks. henvises til faktorer som støj og lys mv., der kan stresse kyllingerne. Når dette formuleres positivt, taler producenterne eksempelvis om sunde og raske dyr, der *'strutter af liv'*. Endelig kan man *for det tredje* henføre andre typer af lidelse, som typisk har med varme og kulde eller sult og tørst at gøre, til de fysiske velfærdsproblemer. Disse problemstillinger diskuteres ofte i forbindelse med perioder med ekstrem kulde eller varme, hvor det kan være svært at styre indeklimaet i kyllingehusene. Et eksempel er GR, der her fortæller om de problemer, der optræder i forbindelse med ekstremt varme perioder:

> *Jamen altså, de får det simpelthen for varmt derinde … der sker faktisk det, at de får vand i lungerne, og det ser ikke ud til, de fejler noget, men så ud på aftenen så dør de. Og det er noget skrækkeligt noget, det er så deprimerende at se på. Store flotte kyllinger, der bare sætter sig og kan ikke komme (…) i gang igen. Det er altså … det er næsten noget af det værste.*

Selvom dyrevelfærd forstået som spørgsmålet om krænkelser af kyllingernes integritet – eller deres ret og mulighed for at følge deres naturlige instinkter – optræder, spiller det en langt mindre rolle end spørgsmålet om fysisk skade. Et af de få tilfælde, hvor producenterne berører denne form for velfærd, har med styring af lys i husene at gøre. Her er det formuleret som en kritik af den eksisterende regulering, som reguler længden af perioder med lys og mørke – noget, GR mener, er i strid med kyllingernes natur:

> *… det kan godt være, at lovgivningen har bestemt, at der skal være nat, men jeg tror ikke er noget kyllingerne bryder sig ret meget om, fordi de er ligesom alle andre vildfugle, at når det er mørkt, så kan man ikke se fjenden. Selvfølgelig vænner de sig til natten, men de har det ikke godt faktisk førend det bliver lyst, så kan de se fjenden komme. Så sætter de sig til at sove. (…) I de første udkast vi havde i lovgivningen var [kravet], at de skulle have 8 timers mørke, fordi det følte man, at mennesker har behov for, og så kan jeg godt spørge mig selv, hvad sker der så på Grønland, så kan de da ikke leve i sommerhalvåret. Og vi har da også hørt – nu er vi ikke selv privilegeret med at have børn, men – når de lægger de små til ro, så er det sidste de siger til forældrene, inden de går ud af børneværelset, du må ikke slukke lyset.*

Igen kan det bemærkes, hvordan menneskers velfærd bruges som referenceramme for vurdering af velfærden.

Det tredje velfærdsaspekt, spørgsmålet om autonomi – dvs. eksempelvis kyllingernes mulighed for at bevæge sig frit – var ikke et spørgsmål, der spillede nogen rolle i de ti interviews. Det afspejler formodentlig, at netop det, at kyllingerne er indespærret og holdes på et lille areal med ringe bevægelsesfrihed, er et grundvilkår for konventionel slagtekyllingeproduktion: Hvis man som producent inkluderer autonomi som et relevant velfærdsaspekt, vil det være meget svært at fortsætte som konventionel producent. Et af de få tilfælde, hvor spørgsmålet om autonomi alligevel diskuteres, er hos en producent, der diskuterer konventionel produktion i forhold til økologisk:

> *[hvis jeg ser en økologisk produktion, så nyder jeg] at se dem komme ud (…) Men hvis du giver dyr den frihed, så får du andre problemer, bl.a. med kannibalisme og inden for søer, så æder de også hinanden. Det er mere den der junglelov, der kommer til at gælde igen blandt dyr, og de har jo ikke den der følelse, vi har, med at tage sig af de svage, som der i hvert fald er mange af os, der gør. Det gør dyr jo bare ikke. Så må de bare ud. Så hvis de ikke forlader flokken, og det kan de jo ikke, så slår de dem jo ihjel. Og det kan du jo bedre beskytte, hvis du har dem i det der system, men jeg synes da ikke er særlig [rart].. Jeg har været inde i sådan en burstald engang med høner, der stod i 4 eller 5 etager. Jeg synes godt nok ikke, der er meget ved det. Jeg ser i hvert fald ingen arbejdsglæde ved det. Det er ikke noget, jeg ville glæde mig over. Det må jeg ærligt indrømme, og det er da en stor del, at man er tilfreds med det, man går og arbejder med.*

Selvom AK her glædes ved kyllinger, der har plads og adgang til det fri, er autonomi ikke noget han finder tilstræbelsesværdigt, først og fremmest fordi det kommer i konflikt med andre velfærdsmæssige aspekter. Lignende eksempler, hvor interviewpersonerne diskuterer, hvordan hensynet til den ene type velfærd kommer i konflikt med andre typer velfærd, forekommer eksempelvis i forbindelse med en diskussion af, hvordan lysreguleringen, begrundet i hensynet til kyllingernes (naturlige) behov for hvileperioder, kommer i konflikt med ønsket om at regulere belysningen for at sikre en ensartet og god strøelse af hensyn til forekomsten af trædepudesvidninger.

5. Producenternes perspektiv på trædepudesvidninger

Slagtekyllingeproducenternes opfattelse af problematikken omkring trædepudesvidninger kan beskrives på tre niveauer. Det første niveau angår den bredere kontekst, som producenterne forstår hele problematikken inden for, dvs. hvordan trædepudesvidninger er blevet til et problem, som de og branchen i det hele taget skal håndtere, samt hvilke aktører, de mener, har haft indflydelse på den måde, problemet fremstår. Det andet niveau handler om, hvilket problem trædepudesvidninger udgør for den enkelte producent i hans dagligdag, dvs. hvordan han oplever det som en belastning. Endelig handler det tredje niveau om, hvordan producenten forstår årsagssammenhængene bag trædepudesvidninger som en konkret tilstand hos kyllingerne, altså hvad der er for balancer og problemer i den enkelte produktion, der gør, at kyllingernes trædepuder bliver beskadiget. I det følgende vil disse niveauer blive beskrevet hver for sig.

5.1. Trædepudesvidninger som problem i en større kontekst

Producenternes opfattelse af, hvorfor og hvordan trædepudesvidninger er blevet et fokusområde i Danmark blandt forskellige aktører, indeholdt overvejelser både omkring politisk profilering, internationale relationer og konkurrenceforhold samt branchens egen nationale profilering. Det er væsentligt at være opmærksom, på at producenterne forstår problemstillingerne omkring trædepudesvidninger i forhold til den sammenhæng, hvori de optræder.

Enkelte af producenterne stillede eksempelvis spørgsmålstegn ved relevansen af overhovedet at vælge trædepudesvidninger som indikator for dyrevelfærd. Som det blev bemærket, var dette valg – uanset om man var enig eller ej – ikke givet, når man så på andre lande, men udsprang af, at man i tilrettelæggelse af det danske system i høj grad havde ladet sig inspirere af udviklingen i Sverige. Her BL:

> *I England der kigger man på brystblærer og sådan noget, mener jeg, nogle billeder. I Danmark (…) kopierede man den svenske model, hvor man siger: "Hvis fødderne har det godt, har kyllingerne det sikkert godt", og det hænger faktisk også sammen.*

At relationen til andre lande var en væsentlig faktor i forståelsen af den danske situation kom også på banen på andre områder. Det argument som visse politikere og ngo'er fremfører om, at reguleringen af trædepudesvidninger alene bygger på hensy-

net til dyrevelfærd, fremstår eksempelvis i nogle producenters øjne utroværdigt, når de forholder det til kontrolsystemet i praksis. Reguleringen, forstået som kombinationen af slagteriernes afregningssystem og den offentlige regulering, er i producenternes øjne ikke kun skruet sammen med det formål at forbedre dyrevelfærden. Dette syn er bl.a. begrundet i den observation, at dyrlægernes vurdering af, hvilken grad af trædepudesvidninger der skaber problemer for kyllingerne, ikke følger de samme kriterier, som slagteriernes afregningssystem er baseret på. I stedet afspejler systemet i lige så høj grad andre interesser hos de involverede aktører. Sådanne interesser kan handle om myndighedernes og politikernes hensyn til politisk profilering i sammenligning med andre lande, men det kan også handle om slagteriernes forståelse af, hvad 'problemet' er. I visse tilfælde kom dette til udtryk ved at myndighedernes motiver, i modsætning til slagteriernes, blev betragtet som usaglige. Det betyder dog ikke, at producenterne opfattede slagteriernes forståelse af problemstillingen som mere orienteret imod dyrevelfærden – tværtimod var flere producenter helt bevidste om, at slagteriernes interesse primært var af økonomisk karakter – her formuleret af BL:

> *[Fødderne] er virkelig et højværdiprodukt på en kylling. Og det gør jo at de har skruet afregningssystemet sådan sammen, at vi bliver virkelig slået i hovedet økonomisk, hvis ikke vores fødder de er i orden. (…)*

Som citatet afspejler, blev de økonomiske interesser i bestemte aspekter af kyllingeproduktion anset for en afgørende faktor bag skabelsen af fokus og dermed regulering af bestemte områder. Omvendt kunne manglen på økonomisk interesse have den modsatte effekt. Mens slagterierne generelt blev fremstillet som et erhverv, der havde fået stor interesse i en lavere trædepudesvidningsforekomst, blev detailhandlen af enkelte, f.eks. AK, fremhævet som en erhvervsgren, der i sig selv havde andel i problemet med forekomsten af trædepudesvidninger:

> *Vi har så travlt med at give forbrugerne skylden, men jeg synes jo, det er detailhandlen. Det er de der 4-5 personer, der sidder i Danmark og bestemmer, hvad der skal ligge i køledisken. Det er jo deres skyld, fordi de er så profitorienteret, og jeg vil vædde på, der er ikke én kyllingeproducent, der ikke hellere vil producere 30 kg pr. kvadratmeter (…), for det er da meget sjovere og meget rarere at arbejde med og meget nemmere at styre strøelsen til trædepuderne. Eller 20 kg, som den økologiske produktion, hvis vi kunne tjene det samme, vel at mærke. Men det der med, at vi i Danmark hele tiden får krav og krav og*

> *krav, og det så går ud over vores indtjening. Vores gæld falder jo ikke samtidig med, at der kommer ny lovgivning.*

I dette perspektiv er afsætningssystemet i form af presset fra detailhandlen på producenterne en væsentligt årsag til, at trædepudesvidninger, selv med de tiltag der bliver sat i værk for at nedbringe forekomsten, fortsat er et problem i branchen. Citatet udtrykker også et andet aspekt af producenternes forståelse af trædepudesvidningsproblematikken i en bredere sammenhæng, hvor forbrugerne har en afgørende indflydelse på problemets eksistens og karakter. AK hentyder f.eks. til, at forbrugerne af mange producenter anses som ansvarlige for de intensive produktionsmetoder, som fremmer forekomsten af trædepudesvidninger og vanskeliggør problemets bekæmpelse. Et andet perspektiv på forbrugernes indflydelse er, at myndighedernes fokus på trædepudesvidninger som et problem afspejler forbrugernes og ngo'ernes ofte misforståede holdning til kyllingeproduktion – i det følgende formuleret af HS:

> *Jamen altså, hvis du nu spurgte en forbruger inde i Netto, "hvad, mener du ikke at kyllingeproducenterne, de har for mange kyllinger inde?", så ville de fleste sige, "jo, det ville garanteret hjælpe på dyrevelfærd [med færre kyllinger]".*
>
> *Interviewer: Så mener du, det offentlige, de reflekterer det, når de …*
>
> *IP: … ja altså de kører efter strømmen, jo. Det er min mening. (…) tror jeg ikke på at, det vil reducere [trædepudesvidningsforekomsten].*

Selvom både producenter, forbrugere og myndigheder kunne være enige om, at trædepudesvidninger er et dyrevelfærdsmæssigt problem, er nogle producenters beskrivelse af problemet i forhold til deres egen bedrift præget af, at de oplever, at væsentlige og magtfulde aktører på området ikke forstår problemet rigtigt. De finder således, at argumentet om dyrevelfærd fra myndigheders, forbrugeres og ngo'ernes side heller ikke er fuldt gyldigt, fordi disse ikke er tilstrækkeligt fagligt funderede i deres kritik og forslag. Tværtimod var der flere eksempler på, at producenterne fremførte, at nogle af de forslag til at ændre produktionsforholdene, der bliver fremsat, ville have negative konsekvenser for dyrevelfærden. ngo'ernes kritik blev således til tider set som en mere generel kritik af landbruget.

Der er dog et sammenfald mellem producenternes interesser og kritikernes kritik af dyrevelfærden. Nogle af de interviewede ser således en reduktion af forekomsten af trædepudesvidninger som et middel til at skabe et godt image hos forbrugerne. Produ-

centerne anerkendte således, at hensynet til dyrevelfærd også var en vigtig bevæggrund bag det fokus på trædepudesvidninger, som de har oplevet de sidste 10 år. Mange, her f.eks. FP, udtrykte tilfredshed med, at der var kommet fokus på trædepudesvidningsproblemet på denne baggrund:

> *Og jeg synes, det er alle tiders, at man især har fokus på dem, der har mange 2'ere, for det er virkelig dem, der skal forbedre sig, det er der, det giver noget branchemæssigt, at vi får ryddet op i det, så det synes jeg var alle tiders.*

At få "*ryddet op"* og komme de dårlige eksempler på mange og svære trædepudesvidningstilfælde i en produktion *"til livs"* fremstod blandt mange producenter som et vigtigt og gyldigt mål for indsatsen i sig selv. Som det fremgår, er der en bevidsthed blandt producenterne om, at trædepudesvidningsproblematikken må forstås inden for den sammenhæng den optræder i. Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at hvis og når dyrevelfærd ikke ses som det eneste eller centrale motiv bag de trædepudesvidningsrettede tiltag, så kan det forstås på baggrund af de blandede motiver og handlinger blandt andre aktører.

5.2. Trædepudesvidninger som problem i et produktionsmæssigt perspektiv

Enkelte landmænd var opmærksomme på problemstillingen omkring trædepudesvidninger, allerede før reguleringen trådte i kraft. Mens nogle blot havde registreret en stigende opmærksomhed fra branchens side, havde andre selv haft store problemer, som dyrlægerne havde gjort opmærksom på forud for reguleringens indførelse. De fleste producenter havde dog ikke været opmærksomme på trædepudesvidninger som et problem, de kunne eller skulle håndtere i deres produktion, før reguleringen trådte i kraft. Hvilken karakter, dette problem fik for den enkelte producent, varierede i forhold til, hvor økonomisk presset han var, hvordan hans dagligdag som producent var struktureret, og hvor nemt han oplevede at kunne nedbringe forekomsten af trædepudesvidninger. I det følgende vil vi præsentere producenternes opfattelse af de produktionsrelaterede aspekter af trædepudesvidningsproblemet inden for følgende hoveområder: Økonomi; teknologi; management; samt dyrevelfærd. Det er vigtigt at understrege, at den enkelte producent godt kunne være stillet over for problemer på flere af områderne samtidigt.

5.2.1. Trædepudesvidninger som et økonomisk problem

Flere opfattede i begyndelsen problemet som et, der blev påført dem udefra som endnu en (misforstået) regulering med konkurrencemæssige og driftsøkonomiske konsekvenser, her formuleret af IT:

> *Hvorfor skulle [reguleringen] være to gange så stram som Sverige? Det var en af de første ting, man tænkte. Og hvor er vores konkurrenceevne henne i forhold til resten af Europa? For de har ingen lovgivning omkring det her. Og så gik det rigtig skidt med kyllingerne [prismæssigt, pga. Newcastle Disease]. Vi havde lige købt en gård, og ville skulle investere med det samme, og det har man ikke lyst til.*

Trædepudesvidningsproblemet blev således defineret i forlængelse af økonomien i slagtekyllingeproduktionen, både som helhed, hvor nogle frygtede, at danske slagtekyllingeproducenter ville få sværere ved at klare sig i den internationale konkurrence, og specifikt i forhold til den enkelte producents overlevelse. Nogle producenter oplevede, som vist ovenfor, reguleringen af trædepudesvidninger som en ekstra økonomisk belastning, der krævede nye investeringer til f.eks. halmfyr eller ventilationsanlæg i en tid med andre, større økonomiske udfordringer. Andre mærkede den økonomiske belastning i forbindelse med slagteriernes opgørelse af omfanget af svidninger og den indtægtsregulering, der derefter blev foretaget. I den forbindelse var det en udpræget holdning, at reguleringen på trædepudesvidningsområdet netop var effektiv, fordi en høj forekomst af trædepudesvidninger havde direkte økonomiske konsekvenser for den enkelte landmand, som AK formulerede det:

> *Altså, hvis du rammer folk på deres pengepung, så skal man nok … Det er jo til at tage og føle på, og det er selvfølgelig træls, at man skal derud, men for at få hevet de sidste med op.*

AK afspejler her også den holdning, at et økonomisk pres er det mest effektive til at motivere *de sidste* som ikke har ydet en tilstrækkelig indsats i forhold til at få forholdene under kontrol. Denne holdning blev dog modsagt af flere producenter, som faktisk havde oplevet problemer med trædepudesvidninger, selvom de både havde været motiveret og gjort en stor indsats for at nedbringe trædepudesvidninger på deres bedrift.

5.2.2. Trædepudesvidninger som teknologisk udfordring

Centralt for producenternes forståelse af det problem, som trædepudesvidninger udgjorde i deres bedrift, var, at bekæmpelsen af trædepudesvidninger indgik på linje med andre udfordringer, de havde stået over for. Trædepudesvidninger handlede i dette perspektiv dels om at imødekomme et løbende behov for at optimere og modernisere produktionen og dels om at finde teknologiske løsninger på identificerede problemer i lyset i af ny viden og nye krav. Som GR formulerede det:

> *Og bliver vi jo ret hurtigt enige om, at det da er en udfordring, som så mange andre.*

Dyrevelfærden fremstilles fra dette teknologiorienterede perspektiv til tider næsten som en uomgængelig del af produktionen, som ikke har at gøre med den enkelte producents prioriteringer, men som handler om, at nogen sætter fokus på et nyt problem, som skal løses. Mange af de interviewede havde da også opnået store resultater gennem teknologiske forbedringer. På denne baggrund fremstod årsagen til fortsatte problemer hos andre producenter ret indlysende, nemlig, som AK forklarer, at de ikke havde fulgt med tidens krav:

> *Vi har så også investeret i halmfyr og varmeanlæg. Vi har den samme type varmeanlæg, altså vandbåren varme, så vi kan varme lige så voldsomt op eller lige så kraftigt op [vi vil], og det er der nok for mange af mine kolleger, der ikke har. [De har] gamle huse og nogle er uden ventilation og styring og sådan noget. Men tiden er løbet fra det … Hvis vi ingen trædepudekontrol havde, så kunne man meget bedre hutle sig igennem med sådan et hus, men det dur bare ikke mere; tiden er bare ikke til sådan noget.*

Selv om nogle producenter har måttet afstå fra teknologiske forbedringer, som de mente kunne reducere forekomsten af trædepudesvidninger, er det dog igen vigtigt at fremhæve, at andre oplevede frustration over, at de tilsyneladende ikke kunne finde en teknisk forklaring eller løsning på deres problemer, uanset hvor meget de prøvede. Vi vil vende tilbage til dette nedenfor.

5.2.3. Trædepudesvidninger som dyrevelfærdsmæssigt problem

Nogle producenters udtalelser viser tydeligt, at spørgsmålet om dyrevelfærd ikke udelukkende blev betragtet som andre aktørers misforståede opfattelse af producenternes

manglende hensyntagen til dyrevelfærd. For disse producenter var trædepudesvidningerne et symptom på et reelt problem, der kunne rummes inden for deres egen forståelse af dyrevelfærd. Et eksempel på dette er AK, der direkte knytter trædepudesvidninger og velfærd sammen i det følgende:

> *Men det er jo det, når du først har det problem med trædepuderne, så åbner du jo en ladeport for bakterier op i [kyllingernes] led, og det giver dårlige ben og selvfølgelig utrolig dårlig dyrevelfærd. Altså, man kan jo ikke behandle dyr på den måde, så jeg tror simpelthen aldrig, vi har haft det så slemt. Nu skal jeg ikke sidde og pudse min glorie, men ikke så voldsomt, det har vi altså ikke.*

Inden for dette perspektiv opfattes reguleringen rettet imod trædepudesvidningerne som nødvendig og legitim, fordi den retter sig imod et reelt problem.

Andre producenter, som DN, skabte en endnu tydeligere kobling mellem trædepudesvidninger og kyllingernes lidelser:

> *Men altså, jeg har en eller anden filosofi om, at vi helst ikke skal have nogen 2'ere, dem skal der helst ikke være nogen af, for dem, der har en 2'er, de har det svært. Jeg tror, en med ½ point, jeg tror ikke, den kan mærke det, men hvis du har en med en 2'er, så har den jo faktisk et sår på trædepuden, og dem skal man faktisk ikke have nogen af, men det kan ikke helt undgås.*

I citatet ovenfor udtrykker DN, at han ikke ønsker at have nogle 2'ere, fordi selve *filosofien* bag hans tilgang til produktionen er at undgå den lidelse hos kyllingen, som han mener, det medfører. Det var dog de færreste producenter, der direkte talte om lidelsen hos det enkelte dyr. Langt de fleste omtalte fænomenet trædepudesvidninger i mere neutrale vendinger, der distancerede problemet fra kyllingen som individ – som JV i det følgende:

> *Altså får du et hold med for mange trædepudesvidninger, ja, du kan gå ind og prøve at sige, det kan være noget vand, at der har været inde og påvirke der. Det kan også være udeforhold, der har været inde og genere dig. Sådan en vinter som vi har haft nu her, jamen det har da ikke været nemt at styre trædepuder, det har det da ikke. Helt sikkert. Så… det er så en af de ting, så kan man begynde at sige, "hov,*

der skal vi gøre nogle andre ting", blandt andet foderet. Det kan også have en indvirkning på det, det kan det."

I citatet skabes via sprogbrugen en distance mellem det enkelte dyr og dens lidelse ved at koble symptomerne på og konsekvenserne af trædepudesvidningerne til landmanden eller til bedriften fremfor til kyllingerne. Det er ikke kyllingen, der er generet, men derimod producenten.

5.2.4. Trædepudesvidninger som management-problem

I interviewene blev producenterne spurgt, om reguleringen af trædepudesvidninger havde medført væsentlige forandringer i deres dagligdag som slagtekyllingeproducenter. I den forbindelse blev det tydeligt, at de ændrede procedurer f.eks. i forhold til håndteringen af strøelsen havde medført andre rutiner og en generelt større arbejdsindsats. Denne erfaring skal ses i forhold til, at flere af de interviewede som nævnt ovenfor netop havde valgt at arbejde med slagtekyllinger, fordi de opfattede det som en forholdsvis arbejds-ekstensiv dyreproduktion, der gav dem mulighed for også at have et fritids- og familieliv, der lignede lønarbejderes. IT fremstiller således trædepudesvidningerne som et praktisk problem, hvor der indgik overvejelser om sammenhængen med resten af bedriften og hverdagslivet i øvrigt:

Jamen, jeg bruger også for lidt tid i august måned at få passet mine dyr, fordi vi har travlt på markerne. Det er management. Jeg tror, man kan godt have en god strøelse i et gammelt hus, hvis man kender sit hus, men man skal også have lyst til at passe kyllinger. Man skal også [kunne sige]: "OK, jeg skal til sport i morgen. Nu passer du mest kyllinger. Nej, det går galt i stalden, jeg skal først i stalden, og så sport bagefter". Og jeg tror, der er nogle, der er endnu bedre end vi er. Der er nogle, de har først kyllinger, og så kommer resten.

Mens nogle gav udtryk for, at jagten på løsninger på trædepudesvidningsproblemet var med til at gøre det mere interessant og udfordrende at være kyllingeproducent, oplevede andre, som IT ovenfor, at de prioriteringer, de foretog mellem fritids- arbejds- og familieliv, havde direkte konsekvenser for deres succes i forhold til at nedbringe trædepudesvidninger. Mens nogle producenter fortsatte deres prioritering, selvom det betød større problemer med trædepudesvidninger, ændrede andre balancen mellem forskellige aktiviteter, som det fremgår af FP's beretning her:

> *Altså, ja, og vi kender hinandens bedrifter og ved, hvor ens styrker og ens svagheder er henne, og efterhånden. Vi ved jo godt, at hvis der er én derovre, som har problemer med trædepuder, jamen, så ved vi jo godt, at [når] han kører lastbil ved siden af, jamen, så kan han ikke være så meget inde i husene, som vi andre kan. (…) Så siger vi til ham: "jamen, prøv da lige at gøre sådan og sådan, det kunne da være." Jamen, han stoppede så med at køre lastbil og gik over til køre noget traktor, sådan at han kan komme hjem hele tiden"*

Som det fremgår af citatet, er det ikke kun de producenter, der selv oplever problemer med trædepudesvidninger, som placerer dette i et management-perspektiv, men det er også en optik, man betragter andres bedrifter igennem.

5.3. Årsagsforklaringer

Producenternes forklaring på årsagerne til, at slagtekyllinger får trædepudesvidninger, hænger sammen med deres forståelse af, at problemet optræder i en sammenhæng, ligesom den er påvirket af de problemer, de har erfaret i deres dagligdag. I den forbindelse synes to temaer at være tilbagevendende i interviewene: Dels hvordan den kompleksitet, der kendetegner problemet og dets årsager, bliver forstærket af en oplevelse af manglende kompetencer og faglig indsigt blandt magtfulde aktører i reguleringssystemet. Dels hvordan strøelsen optræder som en tilbagevendende forklaring på og indikator for niveauet af trædepudesvidninger. Problemerne med at *holde strøelsen* hænger sammen med, eller forværres af, at producenterne oplevede et økonomisk problem i forhold til at investere i varme eller vandingsanlæg. I det efterfølgende afsnit beskrives, hvordan producenterne skelner mellem årsagsforklaringer på bedrifts- og sektorniveau.

5.3.1. Bedriftsorienterede årsagsforståelser

Der var udbredt enighed om, at trædepudesvidninger var et tegn på, at kyllingerne var påført skade som følge af problemer i produktionssystemet. I første omgang handler det ifølge de interviewede om at holde en god, tør strøelse, og det er et helt afgørende fokus for producenterne – her formuleret af BL:

> *Hvis du sætter to kyllingeproducenter sammen, så vil de bruge 80 procent af tiden på at snakke strøelse. … Altså, jeg plejer at sige, hvis ikke vi havde vores strøelse, hvad fanden skulle vi så bruge vores liv*

på? Og det er der jo selvfølgeligt flere årsager til. Det helt grundlæggende problem det er, at det simpelthen er svært at holde en god strøelse, jeg har også bøvl med det.

I anden omgang handler det om, at problemet med trædepudesvidninger forstås og beskrives som et fysiologisk fænomen med en kompleks årsagssammenhæng, hvor mange faktorer og hårfine balancer spiller en afgørende rolle for strøelsen og dermed niveauet af trædepudesvidninger. I dagligdagen handler det således om at forstå og kontrollere de mange faktorer, der påvirker strøelseskvaliteten. I det følgende gør JV rede for, hvordan han opfatter, at vejret, foderet og produktionsanlæggets udformning er medvirkende faktorer:

Ja, vi har jo naturen, den spiller lidt ind i alle de her ting. Altså, har du 14 dage med tåget vejr, koldt vejr - det er ikke sjovt. Ikke på grund af, vi ikke kan styre strøelsen, men det vi styrer på, det er jo fugtighed i stalden. Det er den primære. Altså varme og fugtighed og ventilation, det er de tre væsentligste ting, vi styrer på. Får du så noget kold luft eller noget tåge, du skal slås med, samtidigt med, så får du lige en parameter mere, du skal slås med inde i stalden. Ud over du har måske sådan… det er måske noget foder, der måske kan være årsagen til nogle trædepuder, også. Du kan også have nogle dårlige nipler /de burde egentlig være skiftet, men "det går egentlig meget godt … Så der er mange små parametre i, hvad der kan gå ind og indvirke på for eksempel trædepuderne, det er der.

Det blev ofte fremhævet, at de faktorer som påvirker den balance, man stræber efter, i vid udstrækning varierer fra bedrift til bedrift. Her blev naturen og den specifikke geografiske placering af gården fremhævet som afgørende i forhold til vindforhold og luftfugtighed. Samtidig var det dog også tydeligt, at der var en fælles forståelse af, hvad det krævede at få styr på mange af disse balancer. De interviewede producenterne havde således alle elektroniske systemer til at overvåge og kontrollere varme, vand, foder og ventilation i staldene – som de supplerede med en eller flere daglige inspektionsrunder i husene.
Udover de håndgribelige og rationelle forklaringer på forekomsten af trædepudesvidninger beskrev nogle producenter, som JV i det følgende, også et element af noget mere uforklarligt:

Det er mærkeligt, der er altid nogle pletter i stalden, det er der altid. Det er altid de samme steder. (…) Og uanset om jeg strør og gør ved,

> *og det ene og det andet… arh. Ja… Bare [det her hus], det er også forskelligt. Fordi, den ende heroppe, den er bygget i 79 og resten [den anden] halvdel af det, det er bygget i 85. Det, der er bygget i 85, der er aldrig problemer, det står ligesom det er nu. Aldrig nogen sinde. Heroppe, der kan sådan godt være nogle pletter. Og det har måske noget med underlaget at gøre.*

Det uforklarlige eller det tilsyneladende uforklarlige, som man forsøgte at finde en forklaring på, rummede for nogle en kilde til daglig frustration, for andre en fascination og en særlig udfordring ved det at producere kyllinger.

Redegørelsen for årsagerne til trædepudesvidninger gik som beskrevet ovenfor altid via strøelsen, men rummede også referencer til producenternes egen indsats, kompetencer og prioriteringer. Det kunne handle om den tid, som blev investeret i produktionen, om villighed og evne til at investere økonomisk i bedre produktionsforhold eller om fingerspidsfornemmelse for kyllinger som i nedenstående, hvor BL forklarer:

> *… altså der findes nogen, hvor der aldrig nogensinde går noget galt. Der går heller ikke noget galt på den måde ved mig, der er bare nogen gange, det ikke går helt perfekt. Og der kan det være … altså lad os nu sige der kommer noget diare (…) eller sådan noget som strøelsen (…) altså jeg har en rimelig god fornemmelse af det, men de har helt, helt ud i fingerspidserne.*

I forhold til hvad der kan forårsage trædepudesvidninger på den enkelte bedrift, og hvad producenterne i den forbindelse pegede på af individuelle årsager, viser interviewene, at man kan skelne mellem en gruppe af forklaringer, der fokuserer på forhold som kan generaliseres, og hvor alle kyllingeproducenter, blot de har evne og vilje til at investere tid og økonomiske ressourcer, kan nedbringe svidninger. Heroverfor er en gruppe forklaringer, som handler om trædepudesvidninger som et individuelt problem, der bunder i de specifikke og til tider uforklarlige vilkår, som kyllingeproduktionen foregår under på den enkelte bedrift. Her kan den enkelte producent ikke bebrejdes i samme omfang, fordi hans resultater ikke er direkte forbundet til hans intention. Til denne gruppe af forklaringer hører f.eks. geografiske faktorer og en næsten medfødt fingerspidsfornemmelse for kyllinger, eller 'gule fingre' som omtalt tidligere.

5.3.2. Fødevaresektoren som forklaring

Når producenterne hæver blikket og peger på forklaringer uden for bedriften, henvises ofte til andre aktørers handlinger og interesser som afgørende for, at kyllingerne får svidninger. I nedenstående citat henfører GR problemerne til fremavlen af slagtekyllinger, hvor kritikken er, at avlerne har prioriteret andre egenskaber end robuste trædepuder:

> *[Avlerne] er jo næsten i stand til at lave en ny kylling på 5 år. Ja, det er meget fascinerende. (...) Vi havde en periode, hvis vi går tilbage i historien, det gør man jo stadigvæk, [hvor man] fokuserer på tilvækst og lavt foderforbrug. Og det resulterede jo i, at hvis de fik lov til at blive lidt ældre end normalt, så kunne de dårligt gå. Bare de kom væk, inden de blev alt for store, så opdagede vi ikke problemet. Og det er jo ikke tilfredsstillende at producere sådan en kylling, men det havde du sådan ligesom avlet dig frem til. Og så gik man ind og øgede benstyrken, og så kunne man risikere, at du fik det andet problem med, at de sad med benet ude der. Og så har man fokuseret på det. Så har man måske gået hen og fået lavet nogle kyllinger, som er lidt mere tyndhudede på trædepuderne, og så har du i en periode faktisk haft problemer med, uanset hvor god din strøelse var, så kunne vi have problemer med trædepuderne. Og det har man så med inde i vægtningen af det arvemateriale, man kører med i dag, men der går jo hele tiden 2-3 år, inden du ser de første resultater ude i branchen.*

Fra dette perspektiv er produktionssystemet som helhed en del af problemet med trædepudesvidninger, fordi f.eks. fokus på øget tilvækst og lavere foderforbrug nemt medfører utilsigtede konsekvenser på andre områder, som så må løses. Også f.eks. udviklingen inden for foderstof og i detailhandelen blev tillagt direkte indflydelse på, at svidningerne var blevet så udbredt et fænomen på den enkelte bedrift.

5.3.3. Producenternes indsats i forhold til trædepudesvidninger

Som det fremgår at det foregående afsnit, kan producenternes indsats i forhold til trædepudesvidningerne forstås med skelen til deres syn på problemerne som noget fysiologisk, der optræder i en kompleks sammenhæng i deres produktionsmæssige hverdag. Når det kommer til prioriteringen mellem de forskellige typer tiltag, spiller *på den ene side* overordnede hensyn til bedriftens økonomi eller dyrevelfærd ind. *På den anden side* spiller producenternes syn på myndighederne og de erfaringer, de har med reguleringen og kontrol, også en rolle for hvilke tiltag, der prioriteres.

Problemets kompleksitet og de deraf følgende vanskeligheder med at generalisere løsninger fra bedrift til bedrift kom til udtryk, når de interviewede berettede om de mange typer tiltag, de havde afprøvet og iværksat for at nedsætte forekomsten af trædepudesvidninger. Flere refererede i den forbindelse, som GR i det følgende, til erfaringer med at have iværksat tiltag, som man selv havde positive erfaringer med, men som hos kolleger var uden effekt eller havde direkte negative følger:

> *Og det gav så også et løft [at bruge spagnum]. Men der har jeg da også en kollega, som har gjort det samme, og det gik rive galt for hans vedkommende, så han gik tilbage, og så fik han styr på det ved spåner. Og jeg ved det også fra flere. Så det kan man ikke bare sige, at det er det ene eller det andet. Men der er sådan nogle ting, man prøver.*

Det var i det hele taget en udbredt opfattelse, at hver enkelt producent måtte finde sin individuelle vej til at nedbringe trædepudesvidninger gennem en *trial and error* tilgang. Alligevel havde mange erfaringer med, at især tre indsatsområder var af stor betydning for sænkningen af trædepudesvidninger i deres produktion: Strøelsestypen, vandingssystemet og varmesystemet.

Med henblik på at nedbringe trædepudesvidninger havde alle interviewede producenter forsøgt sig med nye typer og/eller mængder af strøelse. Mange kunne fortælle om de positive effekter af at gå over til mindre mængder strøelse for at give et tyndere lag, som kunne holdes porøst. Med hensyn til typen af strøelse havde producenterne dog forskellige erfaringer med hvad, der fungerede for dem. Udover at disse forandringer havde haft en positiv effekt på niveauet af trædepudesvidninger, havde det for mange, som EO, også betydet en ændring i deres daglige praksis og dermed øget tidsforbrug:

> *Og så når [kyllingerne] bliver større, jamen så er det tit, så skal der strøs lidt efter og sådan, man skal gå og… det bruger vi faktisk mere tid på. Det brugte vi aldrig tid på i gamle dage, det med at gå og strø, efterstrø og sådan noget, nej. Men det gør vi nu, altså blandt andet på grund af det med trædepuder, jo. Så er vi nødt til lige at være over det.*

Selvom nogle producenter ikke oplever, at hensynet til trædepuderne har ført til et øget tidsforbrug, er mange på linje med EO og beretter om, at de bruger en større del af deres arbejdstid på at holde strøelsen i god stand, f.eks. ved at fjerne fugtig strøelse, strø efter på våde pletter eller kradse op i strøelsen for at ilte den og gøre den tørrere.

Den tid, man anvendte til det formål, blev af nogle producenter gjort til referencepunktet for, om man i det hele taget brugte den tid på sin bedrift, det krævede for at gøre sit arbejde tilfredsstillende.

Udskiftning af vandingssystemet var en anden forandring, som mange producenter havde gennemgået som direkte følge af behovet for at nedbringe trædepudesvidninger. Denne indsats handler om at mindske risikoen for, der spildes vand ned på strøelsen, dels fra kyllingerne, når de drikker, og dels pga. eventuelle utætheder fra forældede eller ødelagte nipler.

Modernisering af vandingssystemet repræsenterer en større, men afgørende investering i forhold til at nedbringe trædepudesvidninger. Det samme gælder for udskiftningen af varmesystemet, som er det tredje indsatsområde, langt de fleste producenter var enige om, at har stor effekt på graden af svidninger. Selvom det oplevedes som en stor investering at skifte fra oliefyr til halmfyr, var det dog en investering, som flere, eksempelvis AK, gav udtryk for, at lønnede sig både økonomisk og i forhold til trædepuderne:

> *... vi fyrede med olie på det tidspunkt, og det begyndte altså at gøre rigtig ondt. Vi har aldrig brugt særlig meget olie, men det steg jo helt vildt, olien, samtidig med at der blev fokus på de ting der, så vi var ude at investere i to halmfyr i 2005, og det har helt klar været et kæmpeløft og en rigtig god investering.*

Det kæmpeløft, som AK refererer til, består i, at trædepudesvidningerne nedbringes drastisk, fordi der nu blev mulighed for at *fråse med varmen*, som mange af de interviewede udtrykte det. Den dyre olie gjorde nemlig, at man i vintermånederne havde tendens til at spare lidt for meget på varmen i husene, hvilket betød, at strøelsen kunne blive for tung og fugtig. Med den billige halm, som ofte var produceret på egen bedrift, kunne temperaturen derimod holdes optimal samtidig med, at udgiften til energi faldt.

Udover disse tre tiltag, som der var udbredt enighed om, er effektive, havde mange producenter også eksperimenteret med andre typer indsatser. Det gjaldt eksempelvis ændring af fodertypen, nedbringelse af vandindtaget, justering af luftfugtigheden, bygningernes udformning og udskiftning af ventilationsanlæg.

5.4. Prioritering mellem forskellige tiltag

Der forekom typisk tre typer overvejelser bag valget af en øget indsats over for problemer med trædepudesvidninger: Økonomi, konsekvenser af myndighedernes kontrol eller hensyn til dyrevelfærd. Blandt disse var økonomien den hyppigst forekommende overvejelse, når der skulle prioriteres mellem forskellige tiltag. Disse kunne, som for JV, handle om prioriteringer i forhold til bedriften som helhed:

> *Altså, jeg overvejer meget at skifte vandniplerne ud, her. Men de sidste par år, der har der bare ikke været til det, på grund af vores økonomi. Og der skal altså lige tjenes lidt penge, før vi kan …(…). Og når vi bruger i hvert fald en krone bare på renter og afdrag på en kylling, jamen så, så skal der altså noget til. Det er en af de ting jeg nok vil… eller det kommer til at ske, at der bliver skiftet nipler.*

Som citatet afspejler, så var det ikke alle producenter, som valgte umiddelbart at udskifte eller udbedre deres vandingssystem til trods for, at det ville være en indlysende forbedring i forhold til trædepudesvidninger. Dette kunne som i ovenstående tilfælde skyldes, at producenten var så økonomisk presset, at overskuddet fra en kommende forbedret trædepudesvidningsscore ikke i sig selv var nok til, at der kunne investeres. Pengene skulle ind på andre måder, *inden* indsatsen kunne gennemføres.
Økonomiske hensyn kunne også involvere kalkuler i forhold til den måde kontrolsystemet fungerer på. I følgende citat forklarer IT, hvordan han prioriterer i forhold til muligheden for at udskifte en port på baggrund af sine erfaringer med slagteriets kontrol af trædepudesvidninger:

> *Du kan også tænke, hvis en port ødelægger strøelsen i en stald og der bliver taget prøver fra den første lastbil, du fanger, som jeg har forstået, og fra den sidste bil, du fanger, og hvis du har to porte, så har du to chancer for, at du har dårlig strøelse, og det er lige omkring porten; i hvert fald om vinteren. Hvis du kun har en port, så har du den første lastbil, de er måske lidt dårlig bedømmelse, men den bageste lastbil, den skulle være o.k. Så hvis de to lægges sammen, så får du lidt bedre. Nu denne gang, vi kunne se det hus, det er et vinterproblemhus, den gang lykkedes det mig at holde strøelsen perfekt i bagenden, og det var en 2'er i delslagtningen. Men det var en skidt plet foran her, så vi fik en 12'er i slutslagtningen. Og vi vidste, det ville komme, men normalvis har jeg to af de pletter, og så ligger det hus her på 25.*

Det, IT regner på her, er, om det kan betale sig at bruge penge på at udskifte sin port, som giver problemer i *vinterproblemhuset*, fordi den ikke er tæt nok, og strøelsen i nærheden af porten derfor har en tendens til at blive dårlig. Det betyder, at med slagteriets kontrolsystem, som går ud på at udvælge kyllinger fra det første og sidste hold, der fanges, er der ret stor risiko for at få en dårlig gait-score på holdet i nærheden af porten, men fordi han kun har én dårlig port, vil testen på det sidste hold, der fanges, sandsynligvis være god nok til et samlet tilfredsstillende resultat. Derfor kan det ikke betale sig for ham at købe en ny port. Hvis han havde haft to dårlige porte, havde risikoen for en samlet dårlig score dog været for stor til, at investeringen ville kunne udelades.

Producenterne foretog også deres investeringer på baggrund af myndighedernes kontrol. Her spillede producenternes erfaring med, hvor stor indflydelse kontrollen har på deres produktionsvilkår, ind. Enkelte producenter, som f.eks. HS, henviser således til, at kontrolsystemet ikke fik dem til reelt at foretage de store forandringer:

> *Det værste [er] når slagteriet trækker os i penge, jo, for [når] det offentlige system, [skriver] et brev om, at nu skal det gøres bedre til næste gang, og så skal vi lave handlingsplaner. Det er næsten bare at skrive på et stykke papir og skrive 'BØH!'. Jamen det er ikke meget galt (...). Der bliver ikke fulgt sådan voldsomt op på det. (...). Når man har været igennem det der, sådan lidt nogle år, hvor det voldte problemer, så finder man ud af, at ... Jeg kunne forestille mig, det er ligesom med kriminalforsorgen, der er mange fine planer, men der sker ikke ret meget, jo. [griner lidt].*

Ifølge HS er presset fra myndighederne ret ligegyldigt i forhold til det økonomiske pres, som eventuel mistet indtjening fra slagterierne betyder for prioriteringen af hans indsats. Her skelnes mellem den indsats, man yder på papiret i forhold til f.eks. at formulere en handleplan, og så den indsats, der føres ud i virkeligheden med reel effekt i forhold til trædepudesvidninger.

Som kontrast til dette gav andre producenter imidlertid udtryk for en stor grad af påvirkning fra de offentlige myndigheders side i deres prioritering af trædepudesvidningsproblemet, som følgende uddrag af interviewet med GR vidner om:

Interviewer: Synes du også, at reguleringen på trædepudesvidningsområdet har gjort din arbejdssituation sværere, er det en belastning for dig sådan rent arbejdsmæssigt?

Ja i en eller anden grad. Jeg vil nok sige, når du ligger med panden mod muren der, og du så har haft det to gange, så er det da sådan lidt en belastning at skal levere det tredje hold for at finde ud af, har vi luft, eller får du et reb du skal hænges i, eller et eller andet. Nå ja, det er jo så meget sagt, men det er da noget, der går og fylder for meget i hverdagen, at du skal op til eksamen der hver gang. (…) Men det er så forbasket svært at gøre noget. Fordi, hvis bare det var de og de ting. Men så havde vi selvfølgelig også gjort det jo.

GR mærker et stort pres i sin hverdag som følge af myndighedernes overvågning og krav om handling i forhold til trædepudesvidninger. Hans problem består i, at han ikke oplever at have reel mulighed for at prioritere mellem forskellige indsatser i forhold til at gøre en effektiv indsats, fordi han ikke ved, hvad der virker. I modsætning til HS ovenfor har presset fra myndighederne i høj grad fået ham til at ønske at gøre noget for at sikre sin bedrifts overlevelse.

Udover de økonomiske hensyn bliver trædepudesvidningsindsatsen også prioriteret ud fra overvejelser om de dyrevelfærdsmæssige konsekvenser. Således blev der rejst tvivl om de generelle dyrevelfærdsmæssige effekter af f.eks. tiltag som reduktion i belægningsgraden, udskiftning af strøelse undervejs i produktionsperioden samt kontrol med vandindtaget, som udtrykt af GR her:

Så vil jeg hellere justere det og eventuelt give dem en længere fasteperiode eller noget mere nat, eller sænke lysstyrken, så du dæmper aktiviteten ved dem frem for at tage vandet fra dem. (…) Altså, de skal have mulighed for at drikke det de vil. Det er min opfattelse af det. Vi er jo lidt forskellige, vi kyllingeproducenter.

Hensynet til dyrevelfærd på ét område – så som adgangen til rigeligt drikkevand – kunne altså få producenterne til at afstå fra indsatser, som muligvis ville nedbringe forekomsten af trædepudesvidninger.

6. Regulering og kontrol

Slagtekyllingeproducenterne udsættes som alle andre fødevareproducenter for offentlig regulering og kontrol. Udover den regulering der er målrettet forekomsten af trædepudesvidninger, har producenterne oplevet den generelle forandring i kontrollen, som handler om, at stikprøvekontrol af velfærden er suppleret af egenkontrol. Der er ingen tvivl om, at der blandt de interviewede landmænd var en udbredt skepsis over for regler og lovgivning som helhed på landbrugsområdet. Selvom nogle få producenter fremhævede netop slagtekyllingeproduktionen som et område, der var forholdsvist lidt reguleret i forhold til anden dyreproduktion, blev regler og love af de fleste nærmest per automatik fremstillet som noget, der i stigende grad besværliggør arbejdet og begrænser producentens frihed. Her er det CM, der forklarer, hvordan han føler, at usikkerheden om fremtidig regulering begrænser hans frihed:

> *... det er snart det, der er det værste i dag; det er ikke fysisk arbejde, vi spekulerer mest på, det er alle dem her lovgivninger der kommer – og regler og sådan nogle ting. Fordi den ene dag, der vil vi sådan set gerne ekspandere. Vi har jo tilladelse til at bygge et hus mere, men vi ved faktisk ikke rigtigt, hvad vi skal. Fordi at skal vi bygge? Eller skal vi lade være? Eller skal vi bare sige det var så det? Fordi der kommer lidt love, men vi ved ikke rigtigt, hvor [vi] er.*

Som citatet afspejler, kan alene forestillingen, om at der *kunne* komme en regulering, være afgørende for producentens planer om udviklingen af hans produktion. Myndighedernes indgriben bliver i producenternes fremstilling på denne måde set som en hæmsko for erhvervets udvikling og den enkelte producents frie udfoldelsesmuligheder. Dette skal også ses i lyset af landmændenes generelt høje vægtning af følelsen af uafhængighed og selvstændighed i deres arbejdsliv.

Denne grundlæggende modstand imod regulering og lovgivning som et indgreb i friheden hænger tæt sammen med, at producenterne satte lighedstegn mellem øget regulering på den ene side og forringet konkurrenceevne på den anden. Regulering og kontrolsystemer styrer og begrænser ikke kun producenten i forhold til, hvad han kan gøre. De medfører også øgede udgifter til bl.a. kontrol og lovpålagte produktionsforandringer og fordyrer dermed produkterne. Samtidig med denne opfattelse var der dog en udbredt anerkendelse af, at landbrugsproduktionen i Danmark befinder sig på et internationalt set højt niveau, hvad angår kvaliteten og etikken i produktionen, og at netop reguleringen af produktionen har været en væsentlig forudsætning for, at dette

har fundet sted. Således blev kontrol og reguleringssystemerne ofte fremstillet som et onde med en god intention bag – her med GR's ord:

> *Det er fint nok, at man har nogle intentioner om, at vi skal lave en produktion der er skånsom over for miljø og skånsom over for dyrene, men man skal lade være med at holde fanen så højt, så benene ikke når jorden. Altså, det værste eksempel vi har, det er jo, da vi smed burægproduktionen ud af Danmark. Og ikke fordi jeg ønsker, at man skal have burhøns eller noget som helst, men det kan jo ikke hjælpe noget, at man stiller nogle krav til en produktion heroppe, som er væsentlig værre, end man gør i de lande, vi konkurrerer med.*

GR identificerer sig her med reguleringens intention om at stoppe burægproduktionen i Danmark og deler også andre intentioner om en forbedret produktion. Samtidig mener han dog, at den måde, man gennemfører loven på, har en negativ effekt, fordi man åbner det danske marked for produkter, der er produceret under værre forhold, og dermed gør det sværere for de danske producenter.

Intentionen om at skabe bedre kvalitet og etik i landbrugsproduktionen finder således fælles fodslag blandt producenter og myndigheder og er med til at sikre producenternes accept af reguleringen, fordi de, trods den generelle modstand, erkender, at der faktisk er behov for et løft, og fordi dette løft også bidrager til deres faglige stolthed. Heroverfor står alle de fortællinger hos producenterne, som handler om deres oplevelser af at være rene ofre for regulering og lovgivning uden nogen kompenserende, god intention bag. I det følgende vil vi beskrive de offerroller, som står centralt i interviewene, og som har at gøre med oplevelsen af at blive pålagt unødvendigt bureaukrati; at blive udsat for uretfærdig, overvågning og straf set i forhold til andre i samfundet; at være offer for inkompetence hos myndighederne; og endelig at have at gøre med en oplevelse af, at systemet er indrettet sådan, at tilfældigheder spiller en forholdsvis stor rolle i forhold til, hvem der blev straffet.

6.1. Offer for bureaukrati

I interviewene blev der ofte berettet om kontrol som et produkt af ubegrundet, bureaukratisk detaljerytteri, som producenterne ikke kunne se en fornuftig mening med – bortset fra at leve op til lovens bogstav. Ofte blev den regulering, kontrollen bygger på, omtalt som *pjat* eller ledsaget af et opgivende skuldertræk. Nogle af de interviewede, betragtede sådanne meningsløse eller *langhårede* regler nærmest som et vilkår,

der fulgte med tilværelsen som fødevareproducent, og lod ikke til at være særligt påvirkede af det i deres daglige arbejdsliv. Andre gav derimod udtryk for en større frustration, når de blev konfronteret med regler, som ikke virkede gennemtænkte, som EO i det følgende nedenfor:

> *Altså, jeg har egentlig haft lidt kontrovers, fordi de der myndigheder, de kom jo ud og kontrollerede dyrevelfærd og sådan noget. Og hun klagede jo så over, at der var ikke lys nok derinde. Så har de jo nogle målere med, og der skal være 20 lux, og der er sådan set bare fordi, der står i en eller anden lovtekst, der skal være 20 lux i sådan et kyllingehus, fordi kyllingerne er sådan set fuldstændig ligeglade, og det har ikke noget med dyrevelfærd at gøre.*

Som beskrevet ovenfor, er det en kilde til producenternes skepsis over for myndighederne, når de oplever, at de forklaringer, de får på indførelsen af specifikke regler, ikke hænger logisk sammen, eller som her helt er fraværende. Hvis argumentet om forbedring af dyrevelfærd havde været overbevisende for producenten ovenfor, ville han muligvis ikke have haft noget problem med at ændre i sin belysning, så den nøjagtigt levede op til lovens krav om 20 lux. Frustrationen og *kontroversen* opstår, fordi han ikke mener, at myndighedernes argumentation holder, og at resultatet af loven derfor blot bliver at gøre hans arbejde mere besværligt.

Til trods for at reguleringen blev omtalt som en bureaukratisk belejring af producenternes tid og energi, var der også flere producenter, der, som AK, når de blev spurgt direkte, forklarede, at indførelsen af egenkontrolsystemet havde bidraget til at lette den bureaukratiske byrde:

> *Interviewer: Hvad synes du om den ændring, det er så en anden ændring, der er kommet sidste år med egenkontrollen? Er det en god idé?*
>
> *At vi bare har et årligt besøg nu? (…) Jamen det synes jeg da er dejligt. Nu har vi jo altid, fordi vi har været eliteproducent, haft to [besøg om året]. (…) Altså, jeg synes da, at det mindre jeg skal opstille efter alle andre menneskers kalender, det passer mig fint, så jeg får noget mere frihed. (…) Det synes jeg [virker fornuftigt], altså når det nu skal være, så fungerer det fint.*

Selvom AK her taler om egenkontrollen, opsummerer han den generelle holdning til kontrol meget fint, at *når det nu skal være, så fungerer det fint*. På den ene side accepteres behovet for et kontrol- og reguleringssystem af producenterne, fordi det giver en sikring af kvaliteten i kyllingeproduktionen som helhed, at der er et system, der indrammer kontrollen. På den anden side eftertragtes hele tiden et absolut minimum i forbruget af tid og ressourcer samt naturligvis, at der er fornuft i det, tiden og ressourcerne bruges på.

6.2. Offer for uretfærdig overvågning og straf

Oplevelsen af at blive udsat for meningsløse lovkrav gjorde, at nogle producenter, som GR i det følgende citat, følte sig direkte forfulgt af myndighederne:

> *Det er jo lækkert, at man har styr på nogle ting. Det er jo lækkert, at man har nogle systemer, så man ved, hvor dyrene er flyttet hen, hvis der sker et eller andet. Men lave kontrol for kontrollens skyld, det er jo dybt godnat. Og hvis ikke du kan bruge det konstruktivt til noget og kan komme med noget hjælp, så virker det jo nærmest bare som en eller anden form for klapjagt.*

GR udtrykker igen den tvetydige holdning til kontrollen som både et gode og en belastning, samtidig med at der gives udtryk for, at producenten føler sig som et offer på et mere generelt plan. 'Klapjagten' fra myndighedernes side handler i GR's perspektiv om, at man pålægger de danske producenter nogle krav, som hæmmer deres konkurrenceevne uden at løse problemet, fordi man tværtimod blot åbner markedet for udenlandske producenter, der ikke er underlagt de samme krav. Andre oplevede konsekvensen af lovgivningen som, at man som landmand var i risiko for at blive udsat for straf i højere grad end andre dele af befolkningen – her med AK's ord:

> *Altså, så længe vi får så mange penge i tilskud, så skal der selvfølgelig også være en kontrol, men den der krydsoverensstemmelse, den synes jeg rammer fuldstændig idiotisk. F.eks. har vi sådan en tradition for, at vi samles om at brænde Sankthansbål af her. Det synes vi, det er meget højtideligt, men hvis der så blev en kontrol, og man fandt f.eks. en skrue dernede, altså et stykke træ med et søm i, så kan det faktisk udløse, at jeg fik en bøde, men hvis min nabo, der ikke er landmand gør det – der er jo ingen, der kontrollerer ham, hvad han brænder af, om han står og brænder trykimprægneret træ af og alt muligt og skidt*

og lort, og der synes jeg egentlig, det synes jeg ikke er rimeligt. (…) Også med sprøjtegift eller plantebeskyttelse eller hvad vi skal kalde det, hvis du har et eller andet til at stå, som ikke er godkendt, så kan man jo miste sin godkendelse midt i sæsonen, og så kan du have 0,1 l til at stå i dit ellers godkendte sprøjterum, og så får du måske en bøde på måske 10.000 for det. Det er jo også fuldstændig ude af proportioner. (…) Jeg synes ikke, det står mål med f.eks. hvis jeg går på værtshus og banker en ned og banker ham sønder og sammen, så får man en bøde eller en voldsdom eller en eller anden betinget straf, og så er du videre i livet. Her kan det være, du får en bøde på 50.000 for sådan et eller andet, som ikke har en skid påvirkning på noget som helst.

AK giver her udtryk for, at loven har nogle utilsigtede konsekvenser, fordi han i modsætning til andre kan straffes for en praksis, som ingenting har med hans bedrift at gøre. Samtidig føler han sig som et potentielt offer for en uforholdsmæssig stor straf i forhold til det, han opfatter som ret minimale forseelser. Generelt kom offerrollen til udtryk i form af, at producenterne føler sig ramt af en meget firkantet lovgivning, der ikke tager hensyn til proportioner eller hverdagens kompleksitet, men som skærer alle producenter over en kam, når straffen skal udmåles. Denne offerposition faldt fint i tråd med oplevelsen hos mange landmænd af generelt at blive udsat for mistænkeliggørelse fra det omgivende samfunds side.

6.3. Offer for tilfældighed i kontroludøvelsen

Ligesom regler og love blev kategoriseret som enten fornuftige eller som udtryk for rent bureaukrati og forfølgelse, blev de, der skal håndhæve reglerne, også kategoriseret ud fra deres forhold til at administrere disse regler. Eftersom antallet af slagtekyllingeproducenter i landet er forholdsvist begrænset, og eftersom der finder en høj grad af erfaringsudveksling sted mellem dem, cirkulerer der løbende beretninger om kollegernes møde med kontrolmyndighederne. Der danner sig på den baggrund fortællinger om forskelle i disse møder, og der eksisterer en udbredt bevidsthed om, at man kan være mere eller mindre heldig med sin dyrlæge i den henseende – et eksempel er AK's beretning om et besøg af kontrollen:

Der er en fyr, der hedder NN (…), meget sjov fyr, dyrlæge. Vi griner meget sammen. Vi har lige haft velfærdsbesøg her den anden dag, og det gik rigtigt godt. Sådan uanmeldt. (…) han er meget forstående inden for loven, og han siger da også, at han er nok heller ikke den, der

håndhæver den hårdest, og han ved også godt, at det også skal spille ude ved os. Så jeg har ingen problemer med dem.

Netop empatien eller evnen hos dyrlægen til at sætte sig ind i producentens situation, dvs. behovet for, at det skal *spille ude ved os*, er afgørende for, i hvor høj grad man i praksis oplevede at være offer for meningsløse regler og love. Samtidig er erkendelsen af, at den enkelte dyrlæges indstilling og praksis varierer, udtryk for en anden offerposition, som producenterne placerede sig selv i under interviewet. Denne handler om oplevelsen af at være underkastet en vis grad af tilfældighed i forhold til myndighedernes indgriben, som GR fortæller om her:

I hvert fald med hensyn til kredsdyrlægerne eller fødevarestyrelsen, der har vi da været sådan rimelig forvænt på Fyn med at have nogen, der kan se lidt ud over egen næsetip. For ellers så kan vi godt somme tider opleve, eller høre fra kolleger, at kommunikationen foregår stort set én vej, og det er ned. Og det er jo aldrig noget der er befordrende for et samarbejde.

Mens GR oplevede, at de i deres region generelt var godt stillet i sammenligning med kolleger i andre dele af landet, hvad angår samarbejdet med dyrlægen, så gav andre, som i det foregående citat, udtryk for, at det var tilfældigt helt ned på individplan, om man stødte ind i en dyrlæge, man kunne samarbejde med eller ej.

Men det var ikke kun i forhold til dyrlægens indstilling til håndhævelsen af lovens bogstav eller i forhold til kommunikationsevnerne, at producenterne oplevede sig som ofre for tilfældigheder. I forhold til reguleringen af trædepudesvidninger bliver det tydeligt, som vi skal vende tilbage til nedenfor, at oplevelsen af tilfældighed også havde at gøre med de procedurer, kontrollen består af, og som giver vide muligheder for individuelle fortolkninger af kyllingernes tilstand.

6.4. Offer for inkompetence:

En del af producenternes skepsis var begrundet i, at nogle af de regler, de blev pålagt, udover at virke meningsløse, også i deres øjne var udtryk for direkte mangel på faglig indsigt fra myndighedernes side. GR formulerer det således:

Ja. Og det kan godt være, at lovgivningen har bestemt, at der skal være nat, men jeg tror ikke, det er noget, kyllingerne bryder sig ret meget om, fordi de er ligesom alle andre vildfugle, at når det er mørkt, så

kan man ikke se fjenden. Selvfølgelig vænner de sig til natten, men de har det ikke godt faktisk førend det bliver lyst, så kan de se fjenden komme. Så sætter de sig til at sove.

Som vi vil vende tilbage til i afsnittet om viden, er myndighederne ikke de eneste aktører, hvis faglige kompetencer producenterne forholder sig kritisk til. I denne sammenhæng er pointen blot, at når producenterne, som i ovenstående tilfælde, oplever at blive pålagt at følge regler, som er i modstrid med det, de selv vurderer, er fagligt fornuftigt, så er den generelle effekt igen, at de bliver bekræftet i, at deres kritik og skeptiske indstilling er velbegrundet. Dette uanset om deres umiddelbare reaktion er frustration eller kapitulerende accept af tingenes tilstand.

6.5. Om fastholdelse af positionerne

Ovenstående fremstillinger af offerrollerne skal ses i lyset af den magt, producenterne ofte tillægger myndighederne. BL udtrykte det på følgende måde:

Den dyrlæge jeg havde, jamen han var ikke aller-aller værst. Jeg plejer at sige de værste, det er de der kvinder med knold i nakken. Dem har vi respekt for som landmænd. Og der er nogen landmænd, de er fandeme nogle idioter, altså, de starter jo med at skælde dem ud, når de kører ind af indkørslen. Der har jeg det nok grundlæggende sådan, at man kan mene om systemet, hvad man vil, men de folk der er ansat i systemet, altså de har et arbejde at passe. Så kan man jo gå ind i det politisk og give sig til at påvirke den vej rundt, der er i hvert fald ikke grund til at starte med at forklare folk, at de er nogle idioter. Og man kommer langt med dialog. Og den dyrlæge jeg havde, han var egentlig, synes vi, på mange måder fair.

Uanset at reguleringer opleves som uretfærdige, meningsløse, fagligt inkompetente eller konkurrenceforvridende, og uanset om den enkelte kontrollørs måde at forvalte loven på opleves som uempatisk og upragmatisk, så tager de fleste producenter hensyn til den magt, myndighederne er i besiddelse af, og forsøger at forholde sig strategisk til situationen ved at skabe dialog frem for modstand. Men bagved bevidstheden om denne magt og den adfærd, som skabes heraf, så mener producenterne stadig 'grundlæggende om systemet hvad de vil', og i denne grundlæggende forståelse er de først og fremmest ofre.

I forhold til producenternes generelle indstilling til kontrol og regulering af deres produktion er det også værd at bide mærke i, at denne indstilling præges af andet end de personlige erfaringer. Således omtalte flere af de interviewede andre producenters problemer som potentielt deres egne, ligesom de også talte om en generel modstand hos kollegerne mod regulering og kontrol, som f.eks. i nedenstående citat:

> *Men jeg tror, der er et generelt problem. Der er en del producenter, de er ikke … de har ikke mere lyst til at leve op til alle de der krav.*
>
> *Interviewer: Det er blevet udmattede?*
>
> *Ja, det synes jeg.*

Ligesom det synes at være en del af producenternes selvforståelse, at de 'naturligvis' er imod regler og lovgivning som følge af deres interesse i lige konkurrencevilkår og som følge af deres selvforståelse som udøvere af et frit erhverv, synes der også at være en indforstået bevidsthed om at uanset ens personlige erfaringer og oplevelser, så er producenterne på et generelt plan ofre. Som en udtrykte det:

> *Vi har ikke haft problemer [med dem der kontrollerer], men man hører en masse rundt omkring.*

Den gentagne snak om de andres problemer på trods af egne erfaringer kan siges at understøtte producenternes selvbillede som ofre på den ene side og som legitime skeptikere i forhold til myndighederne på den anden.

7. Syn på 2002-reguleringen og de efterfølgende justeringer

Før reguleringen af trædepudesvidninger trådte i kraft i 2002, havde man allerede diskuteret problemet internt i branchen i et stykke tid. Mens nogle af de interviewede tilsyneladende ikke havde været opmærksomme på denne debat, beretter andre, at de var opmærksomme på problemet og så småt havde taget initiativer til at håndtere det. Et eksempel er EO, der fortæller, at opmærksomheden på trædepudesvidninger var en medvirkende årsag til, at han investerede i et halmfyr allerede før reguleringen, og efterfølgende beskriver, hvordan han første gang blev opmærksom på problemet:

> *Vi var nok nogle af de første i Danmark [der var opmærksomme på trædepudesvidningerne], fordi Per, han ringede (…) og siger, "tror du, der er problemer med trædepuder", 2 år før det nogensinde var sat i produktion. Så siger jeg," ja, det tror jeg"." Nej", siger han så, "det tror jeg sgu ikke". Det troede han ikke på. Nej, det troede han ikke på: "Det var nok, fordi vi brugte kalk derinde for at desinficere på det tidspunkt". Så siger jeg," det tør jeg ikke sige". Jeg var henne og kigge på kyllingerne og sådan noget, det så sgu ikke så godt ud, det syntes jeg da ikke umiddelbart.*

EO er ikke den eneste, der ikke var opmærksom på, at det overhovedet kunne være problemer med trædepuderne. En anden af de interviewede, BL, der selv havde fået styr på sine trædepuder inden reguleringen, beretter om en branche, hvor trædepuderne simpelthen ikke var i fokus:

> *Så på den måde så havde du en anden situation for nogle år siden, der var de sku fuldstændig ligeglade med, om der nærmest var fødder på kyllingen, bare der var en kylling.*

DN er en af de producenter, der fortæller, at han ikke var opmærksom på problemstillingen, før reguleringen kom. Her beskriver han sin reaktion på reguleringen – noget han ikke mindes med glæde:

> *Jamen, det var surt, da man stod med problemerne, der var det surt jo.*

Interviewer: Var du klar over, at du havde et problem før?

Nej, det var ikke noget, man arbejdede så hårdt i.

Flere af de interviewede fortæller, at 2002-reguleringen af trædepuderne udløste umiddelbar irritation og skepsis hos dem. Forbeholdet, som enkelte henviser til som en slags automatreaktion, handlede for nogle om en frygt for, at de kom til at stå i en ulige konkurrencesituation i forhold til deres europæiske konkurrenter. Andre, som f.eks. AK, gav udtryk for, at de opfattede reguleringen som (endnu) et indgreb i forhold til deres frihed som selvstændige landmænd:

> *Jamen vi rystede noget på hovedet af [trædepudesvidningsreguleringen], og det var nok også fordi, vi ikke var klar over, hvor slemt det egentlig stod til. Og vi følte jo nok bare, at det var sådan endnu et indgreb i vor frihed.*

Men som citatet antyder, godtog mange snart argumenterne om, at forekomsten af trædepudesvidninger var for høj og en regulering på sin plads. Reaktionen på reguleringen er således i god overensstemmelse med det grundsyn, der blev gjort rede for i forrige kapitel: At man deler intentionerne i offentlig regulering, hvis de er velbegrundede. På det helt grundlæggende plan synes der således at være en accept af, at det offentlige skal overvåge og regulere niveauet af trædepudesvidninger – men som vi har været inde på og skal vende tilbage til i det efterfølgende afsnit, er det ikke helt ligegyldigt, hvordan denne regulering implementeres og forvaltes.

Når de interviewede begrunder deres accept af reguleringen, gør de det ofte mere eller mindre direkte, som AK ovenfor, med henvisning til at den er nødvendig af hensyn til kyllingernes velfærd.

Nogle producenter fastholder imidlertid en skepsis over for 2002-reguleringen, som de begrunder i den måde, gait-scoren beregnedes på. Man følte sig uretfærdigt behandlet, fordi det danske system blev oplevet som mere restriktivt end det svenske. Problemet var, at selvom man i Danmark såvel som i Sverige scorede trædepuderne i tre kategorier (0=uden svidninger; 1=middelsvære, overfladiske svidninger; 2=alvorlige svidninger og dybe sår), vægtede man scoren forskelligt. Kategori 1-svidninger blev således kun vægtet med et halvt point i Sverige, mens de talte et helt point i Danmark. Oplevelsen af, at det var sværere at komme under de fastsatte pointgrænser i Danmark sammenlignet med Sverige, lå bag en vis kritik af den første regu-

lering fra 2002. Kritikken formuleres her eksempelvis af HS, som er optaget af den manglende dyrevelfærdsmæssige evidens bag scorerne:

> *(…) man gik jo meget ud efter svenskerne, de havde jo den der med nul og et halvt og to point. Så starter man lige her hjemme "vi har ikke noget, der hedder et halvt point, vi siger bare et point, fordi vi skal være bedre". Uden så meget som at have undersøgt, hvad man mener inden for branche; dyrlægerne på slagteriet, de siger, "en etter, det er ikke et dyrevelfærdsproblem", det ser de det ikke som! (…) Men det er lovgivningen, og de har bare [tænkt] "jamen når svenskerne gør det, så giver vi den lige et hak mere". Det har så åbenbart fundet ud af nu og er det gået tilbage til, at det er et halvt point for en etter. Og det har faktisk undret branchen meget, at man har slækket. For det er lidt det, man gør jo.*
>
> *Interviewer: (…) Hvis der var nogle ting, der skulle ændres i lovgivningen, hvad var det så?*
>
> *Jamen jeg ved ikke. Med hensyn til trædepuder og sådan noget? Jamen jeg synes, som den er nu, der er det fint nok.*

Selvom flere beskriver, at deres første reaktion på 2002-reguleringen var en slags afvisende automatreaktion, er det karakteristisk, at der ikke er nogen af de interviewede, der i dag kritiserer trædepudesvidningsreguleringen for at være irrelevant. Flere er således på linje med HS og finder, at ændringen, der betyder, at 2'erne får relativt større vægt i forhold til 1'erne, afspejler et hensyn til kyllingernes velfærd, da kyllinger, der scores 1, ikke vurderes at lide. HS foreslår endda, at man burde lægge endnu mere vægt på 2'erne, da det efter hans mening reelt er dem, der viser, om der er noget galt:

> *Jeg mener jo måske, at man skulle gå mere op i toerne og så lad være med at kigge så meget på, om man har 40 point eller man har 60 eller… ja sågar hvis man har 80 point, så man har også toere, men du kan sagtens have 60 og så have under ti toere for eksempel. Og så har man i princippet ingen problemer. Eller så er der ikke et problem i det hold der.*

Udover en mere generel opfattelse af retfærdighed, er belægget for den positive vurdering af pointsystemet, som det ser ud i dag, oftest også erfaringer fra egen produkti-

on. Et eksempel er IT, der vurderer, at det nye pointsystem er fair, fordi den reducerede betydning af 1'erne giver ham mere luft:

> *(…) det kører rimeligt lige nu — heldigvis. Jeg tror også, det er pga. det der nye pointsystem, det bliver lidt lettere, fordi nogle gange [var] det næsten umuligt. Vi delslagtede i det nye hus. Det gav 7 points, og vi slutslagtede med 18 i trædepuder. Men hvis vi tager 18, så var det 36 i det gamle [pointsystem], så var vi tæt på 40 igen. Og [selvom] strøelsen var rimelig god, så hvis man har fundet en 2'er eller to mere, så vi ville vi have været over 40 i det gamle system (…) Af den grund synes jeg, det nye pointsystem, det er meget mere fair.*

Et andet forhold, der af flere fremhæves som medvirkende til accepten af reguleringen, er, at den falder sammen med, at slagterierne indfører en prispræmie for gode trædepuder. Her BL, der endda mener, det er den mest effektive form for regulering:

> *Og det er virkelig et højværdiprodukt på en kylling. Og det gør jo, at de har skruet afregningssystemet sådan sammen, at vi bliver virkelig slået i hovedet økonomisk, hvis ikke vores fødder de er i orden. Så… man kunne jo gå så vidt som til at sige, hvis ikke folk de fatter det ved at kigge på deres afregning, så lærer de det aldrig.*

Det skal dog samtidig siges, at andre mener, at det i det store regnskab er småpenge, de får ud af slagteriernes bonusser.

Udover at reguleringen har ført til forbedret dyrevelfærd, nævnes andre aspekter som medvirkende til det forholdsvist positive syn. AK fremhæver, at han, efter at han, jf. citatet ovenfor, havde erkendt problemet, fandt det som en fagligt stimulerende udfordring:

> *Det har nærmere bare gjort det mere spændende, i hvert fald, da vi fik styr på det.*
>
> *Interviewer: Så det er heller ikke sådan, at du tænker, at du simpelthen har fået mere at lave pr. kylling pga. det her?*

Nej, det synes jeg ikke. Ikke nu, hvor vi har fået styr på det. Nu ved vi jo, hvordan vi skal håndtere det, så det synes jeg faktisk ikke.

Dermed kunne oplevelse af succes i forhold til bekæmpelse af trædepudesvidninger bidrage til en øget tilfredshed som producent.

7.1. Implementering og forvaltning af reguleringen af trædepudesvidninger

Nogle af de interviewede fremhæver, at det forhold, at trædepudesvidningsreguleringen blev implementeret trinvis, har været medvirkende til accepten. Disse respondenter giver således udtryk for en oplevelse af, at der har været god overensstemmelse mellem justeringen af den kritiske point-grænse og de teknologiske tilpasninger, der skulle ske i produktionen:

Altså, vi står ikke op om morgenen for at gå ud og mishandle dyr. Så er det en helt anden branche, vi skulle have været i. Så det har måske været lidt sådan, at vi har sagt, jamen hvad har det at sige, og hvor nemt er det at gøre noget ved? Og når så branchen finder ud af, hvad der skal gøres, jamen de forskellige reguleringer der kom; først var det 120 i karakter vi skulle holde os under. Og da lå vi jo omkring 120, så det var jo ikke fordi det var særlig problematisk. Og det har det faktisk [heller ikke været siden]. For så hed det 80, og så hed det 40, og det er sådan gået tåleligt.

Denne positive vurdering af den måde, reguleringen er blevet rullet ud på, står i nogen grad i kontrast til den blandede modtagelse, forvaltningen af reguleringen har fået. Det er karakteristisk, at vurderingen i høj grad er baseret på egne oplevelser og således afspejler et miks af de teknologiske og økonomiske forhold, der kendetegner den enkelte produktion, samt nogle ofte meget personlige karaktertræk ved de myndighedspersoner, producenten møder.

Flere af de interviewede føler sig godt behandlet af kontrollanterne, som efter deres opfattelse må betragtes som myndighedspersoner, der har et job, de skal passe. Her er det f.eks. GR, der beskriver mødet med myndighederne i forhold til problemer med trædepudesvidninger:

Ja. Og det er jo klart, hvis du har en lovgivning, så er du jo også som embedsmand nødt til at have et eller andet stykke papir på, at du har reageret, fordi der kommer nok nogen og kigger dig over skulderen på et tidspunkt. Og så får du at vide, kammerat, du har jo ikke lavet dit arbejde. Det føler jeg et eller andet sted, at de har rimelig flair for, altså dem der kommer her. Men jeg ved godt, at der er kolleger, hvor det er gået fuldstændigt i skuddermudder. (...) Altså, jeg oplever en tilpas imødekommenhed. Jeg har slet ikke oplevet, at de står ude og leger ridefoged.

Som det fremgår, bunder det positive syn oftest i egne gode oplevelser med kontrollanterne, og udover at det naturligvis kan afspejle, at der er tale om en produktion, hvor der ikke er nævneværdige problemer med trædepudesvidninger, så handler det også i høj grad om, hvordan kontrollanten/dyrlægen møder producenten. Noget af det, der går igen, er således, at det er befordrende for den positive vurdering at oplevelsen, hvis kontrollanten er i stand til at udvise fleksibilitet og ikke nødvendigvis altid laver den mest rigide og restriktive fortolkning af reglerne. HS formulerer det under interviewet, som at dyrlægen nok skal forvalte loven, men at den erfarne dyrlæge samtidig fungerer som en slags fortolkende instans, der kompenserer for politikernes manglende indsigt i de faktiske produktionsforhold:

[Den erfarne dyrlæge] kan godt se, der er noget af lovgivningen, det kan man ikke rigtigt føre ud i praksis, fordi de har været i branchen i så mange år, og de har set… (...) De skal have det til at fungere. Det kan hjælpe noget, de står der og giver bøder for dit og dat og det…

Interviewer: Så de har også lidt mere den der hjælperrolle?

Ja ja. Men jeg siger ikke, vi ikke skal overholde loven. Det skal vi jo, i princippet. Men man føler sommetider, at dem der har lavet lovgivningen, [for dem] er jo nemt at sige at det skal vi, og så kommer man jo også derhenad, jo, selvom man ikke kommer helt derhen, så kommer man derhen ad jo.

Modsat taler de, der er kritiske over for forvaltningen, typisk om oplevelsen af manglende smidighed og stram regelfortolkning. Et eksempel er FP, der grundlæggende synes, at det er rigtigt, at der er en myndighedskontrol, der, som han siger, sikrer, at det *er et ordentligt produkt vi laver.* Samtidig oplever han imidlertid sin egen dyrlæge

som en regelrytter, der er mere optaget af reglerne, end om der reelt er problemer med trædepuderne:

> *Nej, man kan overhovedet ikke diskutere med hende [dyrlægen]. Nej, nej, vi er blevet meldt mange gange. Jeg er en gang blevet meldt for trædepuder [og en gang for høj belægning]. Det var 2 gange. Det var nok. Hun kan melde mig, og det har hun også pointeret. Jamen, vi havde en lidt bedre snak med hende sidst, men hun kan melde os, hvis hun går ind i strøelsen derinde og siger, den er ikke god nok. Vi kan have 10 points i trædepuder. Det skal hun ikke acceptere.*
>
> *Interviewer: Så der kan hun sådan set godt ignorere de pointtal?*
>
> *Det har hun pointeret op til flere gange, at det vil hun også gøre, hvis det er sådan. Hvis hun synes, strøelsen ikke er i orden, så er hun ligeglad med, hvad for nogle trædepudepoints vi har.*

Kritikken optræder ikke kun på det personlige plan som en kritik af dyrlægen, men også af den måde 'systemet' kommunikerer med den enkelte producent på. Et særligt stort problem i forhold til producenternes opfattelse af reguleringen handlede om kommunikationen mellem den regionale fødevaremyndighed og den enkelte producent i de tilfælde, hvor den tilladte point-grænse var blevet overskredet. Kommunikationen fra myndighedernes side blev i disse tilfælde kritiseret skarpt og for at have en urimelig standard-karakter. I manges øjne afspejler dette en manglende anerkendelse af, at (de fleste af) producenterne gør deres absolut bedste og har intention om at forbedre forholdene. BL formulerer her kritikken og efterlyser, at der er proportionalitet mellem forseelse og myndighedsreaktion, samtidig med at han forklarer, hvordan den dårlige kommunikation fører til en blanding af vrede, afmagt og blindhed over for myndighedernes breve:

> *Og nu for eksempel med hus 4, altså det er sku sådan set et problem, men der gør jeg alt, jeg overhovedet kan. Og alligevel så får jeg sådan nogle breve hvor der står, jeg skal passe mine kyllinger ordentligt, og jeg er blevet ret immun over for de breve der. I starten man får dem jo, der bliver jeg voldsomt provokeret af dem. Voldsomt. (...) altså der ligger sådan en undertone af, man skal tage sig lidt sammen, man skal gøre det ordentligt. Og hvis nu man har gjort alt det, og virkelig prøvet, og får også en ordentlig en på hatten af slagteriet - jeg kan snart ikke huske, om det koster 10.000 for et hus med dårligere trædepuder.*

> *Så har man også fået skæld ud af konen, fordi der går for få penge ind på kassekreditten, og så får man sådan et brev også! Det er unuanceret. (…) Hvis jeg har tre huse, der ligger rigtigt flot, og det sidste hus det ligger lige lidt over, så mener jeg, man skal have et andet brev, end hvis man har fire huse, der ligger fuldstændigt af helvede til et halvt år i træk, og hvis der [så] er nogen, der ringer ud til en så siger [man]: "du kan kraftædeme rende mig, det er mine kyllinger".*

En anden problemstilling, flere af de interviewede er inde på, er en betydelig frustration over den oplevede adskillelse mellem regulering/kontrol og rådgivning i forhold til trædepudesvidningerne. Det problem, de giver udtryk for, er, at krav og påbud, de møder fra myndighederne i form af den kontrollerende dyrlæge, ikke følges op af konkret hjælp og forslag til, hvordan de rent faktisk skal gribe problemerne an. Hjælp til løsningen af problemet er de overladt til selv at søge i rådgivningssystemet, på slagteriet eller i deres netværk i øvrigt. Her er det GR, der lufter sin frustration:

> *Og det der har været frustrerende ved det forløb det er, at du jo får en skrivelse fra myndighederne, at de har konstateret ved den her slagtning, at du har den karakter, og så henholder de sig til en eller anden paragraf, der skal du være sådan og sådan og sådan, og du skal bare forbedre management, og så vil vi kontrollere ved næste hold, at det er i orden. Og så kan du jo så spørge, hvad skal vi gøre. Ja, det må du selv om, vi forventer bare du får styr på det.*

Problemstillingen forværres tilsyneladende af, at der, som følge af problemets kompleksitet (se kapitel 4.3.2), ikke altid er nemme løsninger på trædepudeproblemerne. Producenterne oplever derfor, at de ofte må igennem en slags trial-and-error proces, hvor forskellige ændringer skal afprøves, før problemet løses – og det er ikke altid, dyrlægerne opfattes at have tilstrækkelig tålmodighed med denne proces. Her er det FP, der fortæller om sin oplevelse med kontrollen på et tidspunkt, hvor der begyndte at opstå problemer med trædepuderne i hans huse:

> *Prøv at tænke dig, vi kørte måske i 2 år, hvor vi ikke havde problemer [med trædepuderne], så havde vi lige to rotationer i træk, hvor der var problemer, og vi kunne ikke se noget. Der var ikke noget sygdom i det, og der var ingenting. Vi vidste ikke, hvad der var galt, og vi gik rundt, og så skiftede vi strøelse og det ene og det andet. Vi havde mistanke til foderet. Vi lavede prøver, men vi kunne ikke – altså de foder-*

prøver de er enormt dyre, hvis de sådan rigtig skal finde ud af, hvad der er galt. Jeg havde det ovre ved [Videncenteret] og alt sådan noget der, og hun [dyrlægen] siger, at det bare skal være i orden næste gang, sådan er det bare. Og der kommer de så, hendes kolleger, og siger, sådan bedømmer vi det ikke. Vi siger, at I gør så mange ting, at reelt så skal i også have chancen for lige at finde ud af, hvor problemet er, så vi kan godt køre videre. Og det gør de sådan de fleste steder, som vi hører i vores erfa-gruppe.

Ud over det konkrete problem at kontrol og rådgivning er adskilt, peger FP på problemstillingen med det subjektive element i dyrlægekontrollen, som blev diskuteret ovenfor. Hovedproblemet er, at forvaltningen i høj grad opleves som personafhængig, og at der dermed kommer et element af vilkårlighed i reguleringen, som følgelig opleves uretfærdig.

Udover det konkrete møde med den kontrollerende dyrlæge møder slagtekyllingeproducenterne også forvaltningen af trædepudesvidningsreguleringen indirekte i form af den gait-score af de enkelte huse, dyrlægerne står for på slagterierne. I dag foregår gait-scoren ved en visuel bedømmelse af en stikprøve bestående af 50 fødder fra den første tredjedel og 50 fødder fra den sidste tredjedel af hvert hus/delslagtning. Så godt som alle de interviewede kommenterede denne procedure, og selvom de kritiske kommentarer dominerede, var holdningerne til en vis grad afhængige af, om man selv havde problemer med trædepuderne.

Flere producenter refererede således konkrete oplevelser af, at gait-scoren varierede eller var uforståelig, noget der i høj grad bidrog til at gøre dem kritiske over for det eksisterende system. Enkelte havde oplevelser af, at der ikke var harmoni mellem egne vurderinger og de scorer, de fik retur fra slagteriet. BL mener selv, at han har en god fornemmelse af trædepudesvidningsniveauet i sine huse, men får alligevel af og til modstridende scorer retur fra slagteriet. Noget der, som i det følgende, får ham og andre til at forholde sig kritisk til stikprøvestrategien, som, han ikke mener, tager højde for, at trædepudesvidnings-forekomsterne kan være meget lokale i et hus:

… når man går og arbejder derinde dagligt, så [ser man jo] lige, "nå de var egentlig pæne nok", så ved du nogenlunde, hvor du ligger henne. Men det er ikke altid, det er retningsgivende alligevel, for hvis nu der hvor slagteriet eller dem på slagteriet har taget [stikprøven], det lige er den plet på størrelse med det her, at kyllingerne de har gået, at

det er tre eller fire, der har dårlige trædepuder, jamen så bonger den selvfølgelig ud den vej der, det er jo lidt, "nåh ja, okay".

Flere har konkrete oplevelser med, at gait-scoren varierer fra slagteri til slagteri – det er f.eks. erfaringer, der stammer fra huse, der delslagtes og fordeles mellem to slagterier, eller blot at man leverer til forskellige slagterier og oplever en vis systematisk forskel i gait-scoren. Selvom nogle erkender, at der kan ske meget med trædepuderne på den korte periode mellem to delslagtninger, fører sådanne og lignende oplevelser til en vis kritik.

Vi kunne i hvert fald se en overgang, hvad for et slagteri. Vi har nogle gange leveret til tre forskellige slagterier på én gang. Alle slagterier, Skovsgård, Vinderup og Padborg, og så havde vi et sted 70 og to steder, hvor vi havde 22.

Interviewer: Fra det samme hus?

Ja, fra samme hus.

Forskelle som disse kobles med en vurdering af, at gait-scoren er for afhængig af den enkelte dyrlæge. Som regel er det ikke en direkte kritik af den enkelte dyrlæge, men en erkendelse af at det at score er en delvis subjektiv opgave, der kommer til at afhænge af faktorer som humør eller, som AK siger i det følgende, hvor optaget man er af dyrevelfærd:

Der har været nogle problemer med de her folk, der skulle kigge på de her fødder, hvor man kunne undre sig over, hvis vi nu får et hus delt mellem to slagterier, så kunne det svinge 20 points, og 20 points kan jo være rigtig meget, hvis du ligger på 38 i den første halvdel og så resten ud til Skovsgård f.eks., så pludselig, så knalder de ud med 60 deroppe. (...) Jeg ved i hvert fald, de har de der billeder med, hvad der er en 1'er og en 2'er og hvad der er en 0'er til at hænge, men det er jo altid hvilke øjne, der ser på det, og hvis du er en meget stor dyreven, så er det ikke for at forklejne dem, så kan det godt være, man synes, det er sateme en 2'er den der.

Disse oplevelser af problemer og uretfærdigheder, som forbindes med måden at score på, får flere af de interviewede til at efterlyse en kalibrering af de scorende dyrlæger,

så man kan undgå de store udsving. Her er det f.eks. BL, der beretter, at myndighederne ikke lever op til løfter om at uddanne og kalibrere de personer, der scorer:

> *Og hvis vi lige skal tage en ting mere, jeg har været sur over, så kan jeg huske, jeg var til et foredrag, den gang man præsenterede systemet. Der var en dyrlæge fra København (…) der forklarede man, at man af og til ville man sende nogle fødder til Sverige. Sådan en blindtest, hvor man så har sagt at "denne her, den har vi så givet…". (…) Og så ville se om de blev bedømt ligedan. Og jeg kan huske at to-tre år efter, så var jeg til noget møde, og så spørger jeg, "har i så det der kalibreringssystem oppe at køre?". Og det havde man ikke. Og der føler jeg, at hvis man laver kontrollen og sådan noget, så skal den sku være valid. Altså, det kan ikke nytte noget det andet der – når man så sender sådan nogle breve ud og sådan noget, hvis man så ikke en gang kontrollerer sig selv. Jeg ved ikke, hvordan det hele kører i dag, men det er vigtigt at man kontrollerer kontrollanterne også.*

Endelig sætter flere af producenterne deres lid til de overvejelser, der er om at erstatte den visuelle scoring med en optisk scoring, hvor hver enkelt fod scannes og bedømmes af et computerprogram. Det er udbredt enighed om, at det vil løse mange af de nuværende problemer.

8. Producenternes brug af og syn på viden om trædepudesvidninger

Det generelle indtryk på tværs af interviewene er, at de fleste producenter føler sig som en del af et netværk inden for en branche, som er præget af åbenhed og villighed til vidensdeling om produktions-nære forhold. Samtidig er det tydeligt, at den viden, der for alvor tæller i producenternes øjne, er den erfaringsbaserede; hvorimod man er betydeligt mere skeptisk over for viden af mere teoretisk karakter. Ofte fremhæves det, at der med erfaringen kommer en form for tavs viden, som end ikke producenten præcist kan gøre rede for – der er her tale om de tidligere omtalte 'gule fingre' – en kropsliggjort viden.

8.1. Åbenhed og vidensdeling

Flere af producenterne beskriver branchen som meget åben og præget af fælles interesser i, at alle producenterne producerer kyllinger så effektivt og godt som muligt. På tværs af producenterne er der således i høj grad en opfattelse af, at man er kollegaer og ikke konkurrenter, som en af de interviewede formulerer det. Dette kommer konkret til udtryk i form af, at producenterne typisk er med i en eller flere erfa-grupper, som de beretter om, kendetegnes ved en udbredt villighed til at dele viden.

Den indbyrdes udveksling af erfaringer i erfa-grupperne fremstår således som helt central også i forhold til håndteringen af de udfordringer, reguleringen af trædepudesvidningerne udgjorde tilbage i 2002. Flere producenter refererer til erfa-grupperne som det sted, de først diskuterede problematikken. Erfa-grupperne var således med til at sprede viden om trædepudesvidninger og gøre skeptiske producenter overbeviste om trædepudesvidningsindsatsens alvorlighed og relevans, her eksempelvis formuleret af AK:

> *Da vi startede – jeg kan lige så tydeligt huske, vi havde et erfa-møde, og så havde en af mine kolleger fået 100 par fødder med fra slagteriet af hans kyllinger, og det så frygteligt ud, for at sige det rent ud. Det var noget med … jeg tror, vi var oppe på [en gait-score på] næsten 200. Der var stort set ikke nogen, der ikke havde sår, og det var de rigtigt grimme. […] Og vi rystede jo bare på hovedet alle sammen og sagde, vi kommer simpelthen aldrig ned på 40 eller derunder, men det viser jo bare, at når man sætter fokus på nogle ting, så kan du jo løfte utrolig højt.*

Selvom der undtagelsesvist fortælles om producenter, der ikke deltager i erfa-grupper eller hemmeligholder detaljer om deres produktion, er billedet igen, at der er udstrakt villighed til videndeling om alle aspekter af såvel trædepudeproblematikken som andre aspekter af den daglige produktion, som FP fortæller her:

> *Ja, for søren da. Der tror jeg, vi er rimeligt åbne. Der har vi en rigtig god erfa-gruppe, det har vi, fordi der har vi sådan et par stykker, altså, hvis han har fundet ud af noget, der er godt eller skidt, ikke også, så bliver det sgu sagt, [men det er anderledes] i erfa-gruppen med planteavl, det er jo sådan noget tys-tys.*

På den måde kommer erfa-grupperne til at fungere som en slags pool af viden om større og mindre teknologiske forandringer, som producenterne inspireres af og ofte også afprøver på egen bedrift. Noget der i flere tilfælde er benyttet konkret i forhold til at give råd og vejledning til hinanden om tiltag i forhold til reduktion af trædepudesvidninger.

Inden for den pulje af kilder til viden, producenterne refererer til under betegnelsen 'branchen', indgår erfa-gruppen som en vigtig ressource ved siden af Videncenteret for Landbrug, Fjerkræ i Skejby og slagterierne. Disse aktører fremstilles i mange interviews som kilder til ideer om tiltag, som kan have en effekt på trædepudesvidningsforekomsterne på den enkelte bedrift. Her af GR:

> *… jeg har en løbende dialog med både [folk fra] landscentret og [slagteriet] og så også kolleger; vores erfa-gruppe som jeg snakkede om. Det får du jo lynhurtigt at vide, hvis der er nogen, der har opdaget et eller andet vidundermiddel. Og det kan jo være alt, lige fra [en] der har givet ekstra tilskud af kridt i foderskålene. Og nogen der har haft en effekt af det, og nogen har haft bøvl med det. Nu her har vi prøvet simpelt hen at brænde gulvet med gasbrænder. […] Det var der nogen der havde haft succes med, og så siger vi, jamen, det prøver vi. Så du får jo lynhurtigt nogle ting ind. Jamen der har været skiftet vandsystem, der har været skiftet lys også, og der har jeg også i forbindelse med de ting kigget efter, hvad kan bidrage. Ja, vi kan sige, der er jo på en måde ikke ret meget som vi frasiger os på forhånd.*

Mens mange producenter således følte sig som en del af et informationsnetværk, der løbende gav dem relevant viden og ideer til nye tiltag, gav enkelte dog udtryk for, at

de følte sig isolerede i forhold til at få den viden, som skal til for at tage de bedste beslutninger – en frustration, der hos CM først og fremmest er rettet imod landbrugets egne organisationer, som han ikke føler informerede godt nok om problemet, da det kom på dagsordenen:

> *Altså de trædepuder, den gang vi blev [præsenteret for] det første gang, der var vi lidt… jeg ved ikke om vi var skuffede eller vi var gale, eller hvad vi var. Vi var nok bitre over, at vi ikke fik mere information. Lige pludselig så er der lidt snakken i nogle hjørner i nogle grupper rundt omkring i landet. Men os der skal arbejde med det til daglig, vi hører næsten ingenting om det. Så det havde egentlig været rart, hvis vi havde fået lidt mere information (…) det er sgu nok på landscentret og så nogle af de der bestyrelsesmedlemmer, der sidder i både slagteriet og også i vores egne organisationer … de glemmer jo folk, de glemmer jo folk, jo.*

En af de kilder til viden både generelt og i forhold til trædepudesvidninger, der af flere blev fremhævet som særlig nyttig, var KIK-systemet. KIK er en fælles database, hvor hele branchen fra rugeri, producent og foderstofforhandler til slagteri indberetter – og kan trække – data om alle aspekter af kyllingeproduktionen. Producenterne nævner eksempelvis, hvordan de i KIK finder viden om sammenhænge mellem produktionstal og forskellige fodertyper eller trædepudeforekomster og hhv. strøelsestype eller fodersammensætning. Her formuleret af BL:

> *[KIK samler informationer centralt] og der kan man så helt nøje se "det foderfirma: hvad er trædepudesvidningerne i gennemsnit der", for hvert enkelt foderfirma. (…) Hvis man overhovedet ingen problemer har med trædepuder, så man måske godt sige, "jamen så kan vi måske prøve et af foderfirmaer, der har lidt problemer med det, fordi det kan være [kyllingerne] vokser vældig godt af det foder". Men har man store problemer med trædepuder, jamen så er det da en af de ting, man kigger meget på.*

8.2. Erfaringsbaseret viden

Som det fremgår af ovenstående, er det generelle indtryk, at branchen er præget af åbenhed og villighed til at dele viden både på tværs af slagtekyllingeproducenterne og mellem producenter og de øvrige aktører. Når det er sagt, er det samtidig tydeligt, at opfattelsen af kvaliteten af viden dels afhænger af, hvor den kommer fra (afsenderen), og dels er betinget af teknologiske og produktionsmæssige forhold.

Næsten samtlige interviewdeltagere skelner mellem, hvad man kan kalde erfaringsbaseret og teoretisk viden, en skelnen som handler om i hvilken grad den person eller institution, viden er forankret i, er knyttet til slagtekyllingeproduktionen. Den mindst legitime viden og dermed også den viden, man er mest skeptisk over for, er forankret centralt i ministerier, i interesseorganisationer eller på universiteterne. På dette niveau er det ikke viden som rådgivning, man reagerer på, men snarere viden som det, der danner grundlaget for f.eks. reguleringen. Problemet, set fra producenternes side, er, at politikere ofte handler uden kendskab til de faktiske forhold. Her formuleret af EO i forhold til ønsker om lavere belægning:

> *... man ville jo have en lavere belægning. [Men] der kan man sige at, vi har nogle fysiske rammer og nogle fysiske love, havde jeg nær sagt. De er jo ikke altid forenelige med det vi andre mennesker kunne hitte på at ønske. Og det skal man forstå. Og hvis ikke man gør det, så kan det ikke hjælpe noget at man, hvis man er interesseorganisation eller politiker, at bare siger at det vil man bare. Ja. Altså, du kan jo ikke sige, at du vil have solen til gå ned i øst, fordi du er politiker. Ja, det kan du godt, men det gør den altså bare ikke.*

Selvom der er denne grundstemning af, at politikerne og universitetsfolk er løsrevet fra producenternes virkelighed, giver enkelte producenter dog udtryk for, at det sjældent er helt så unuanceret, som det ofte fremstilles – her formuleret af GR:

> *Altså, I [universitetsansatte] har læst så meget, så I har mistet forstanden. Jamen, den (fordom) hører vi jo, hvis vi er i egne kredse, så kan vi jo nemt gejle hinanden op og sige, jamen, de andre, de er sådan. Altså, de er så og så dumme, eller så og så kloge. Og det er jo tit, når vi kommer til at krydse lidt klinger og begynder at høre hvad folk de går og laver, så er det jo i virkeligheden sjældent sort eller hvidt.*

En type viden, der generelt har betydelig højere status, er forankret hos rådgivere i Videncenter for Landbrug, Fjerkræ[7] eller i slagterierne. Her er der tale om konkret rådgivning, som gives af personer, som man forbinder med et direkte kendskab til slagtekyllingeproduktion. Selvom der også er enkelte af de interviewede, der finder, at f.eks. den viden, rådgiverne repræsenterer, er for abstrakt og unyttig, så er der flere, der selv opsøger viden på dette niveau, når der er problemer – eksempelvis med trædepudesvidninger – som her JV, der beretter om brugen af slagteriets ekspertise:

> *Hvis vi får et problem med trædepuderne, jamen så kan vi godt spørge slagteriet og få en dialog med dem. Det kan vi sagtens, og det gør man også. (…) Altså de er jo også interesseret i at få nogle gode trædepuder, fordi dem kan de sælge (…). [så det] kan sagtens være [NN fra slagteriet vi kontakter], det kan det sagtens være. Fordi han har kontakt med Danpos 75 producenter – han ved jo godt hvad [der virker].*

Udover erfa-grupperne, der fungerer som en vigtig arena for distribution af erfaringsbaseret viden, spiller den fælles database, KIK, en væsentlig rolle for både opsamling og distribution af erfaringsbaseret viden. At håndtere kyllingerne er imidlertid ikke blot noget, man bare kan lære sig ved at opsamle denne viden, der er til rådighed – flere beskriver det også som noget, der i høj grad skal erfares gennem den daglige pasning, hvor det, som beskrevet her af EO, handler om en kombination af omhyggelighed og det, han kalder *fingerspidsfornemmelse*:

> *Det er mest mig, der [går runder i huset] om aftenen. Han [EO's medhjælper] er ved at være lært op i det, nu har han været her i fire år, men det er stadigvæk.. Jeg vil gerne selv sådan lige have den sidste fingerspidsfornemmelse der, når jeg går rundt om aftenen. (…) du skal være lidt pernitten, altså, du skal holde øje med de der vandnipler der, "jamen den der tryk, er den sådan her?" "Er den to centimeter eller er den fem?" Og så skal du lige ind og stille lidt der og lade være med at stille den op på fem, hvis den kan nøjes med to, fordi så lige pludselig, så… så er det lige dråben, der gør at, så bliver strøelsen måske dårligere eller…*

Hvor EO her beskriver den erfaringsbaserede viden som en lang række parametre, man skal holde øje med, være bevidst om og reagere på, er der andre, der har en ople-

[7] Ofte refereret til som 'Skejby', 'Landscenteret' eller blot 'Videncenteret'.

velse af, at den erfaringsbaserede viden kan være kropsliggjort og ikke umiddelbart er kommunikerbar. Der er tale om de tidligere nævnte *gule fingre* (se afsnit 4.3.1) eller det, nogle refererer til som en *særlig fornemmelse*, der typisk beskrives i forhold til ophold i husene, hvor man sanser kyllingerne. Andre henviser til en slags syvende sans i forhold til skift i vejret. Uanset hvordan det beskrives, handler det om, at producenten har en kropslig fornemmelse af, om alt er i orden, om kyllingerne har det godt, eller om der er problemer, der kræver indgriben. I nogle tilfælde er der tale om noget, der foregår ubevidst – andre beskriver det som noget, de i høj grad er bevidste om og udnytter, når de f.eks. er på de daglige besøg i staldene. I det følgende citat beskriver HS, hvordan denne kropsliggjorte viden er nødvendig i tilgift til den systematiske og bevidste viden, når han går runder i sit hus:

> *Jamen, du ser i hvert fald på, om de vil være over hele huset; om de har den foder, de ifølge normen skal have, og også, ja, om de tager det vand, de skal have. Men vandet det følger som regel med; hvis de tager foder, så tager de også vand, og hvis de ikke tager foder så tager de heller ikke vand, så det er jo begge veje (...) Og så skal du, når du går derinde, så skal du have en fornemmelse af, " har de det godt?"(...), det er noget, man skal lære sig.*

Senere i interviewet gør han rede for, hvordan fornemmelsen spiller en rolle i forhold til vurdering af, om der er trædepudesvidningsproblemer på vej:

> *Interviewer: Hvordan opdager du de der svidninger, hvis der er, trædepudesvidningerne?*
>
> *Jamen, du kan vende en kylling om og kigge på benene under, men altså du har en fornemmelse, men det er selvfølgelig fordi, jeg kender det, når man går inde i strøelsen, så kan man fornemme, om den kører igennem denne her eller om den ikke gør.*

Som det er beskrevet i det foregående, trækker den enkelte producent på viden fra forskellige kilder, både generelt og når det kommer til problemer med trædepudesvidninger. Det er imidlertid kendetegnende, at de interviewede mener, at den viden, der er til rådighed, ikke altid uden videre kan implementeres i form af teknologiske forandringer på den enkelte bedrift. Som berørt ovenfor kan det handle om, at den viden, der stilles til rådighed, er for teoretisk og derfor ikke i tilstrækkelig grad inddrager de praktiske forhold i kyllingeproduktionen. Men der er også enighed om, at det ikke er

muligt at generalisere den erfaringsbaserede viden, der jo netop inkluderer praksis. Dette skyldes – ifølge de interviewede – at produktionsforhold er unikke og komplekse. Hvad, der virker for den enkelte producent, må derfor ses i sammenhæng med både den konkrete praksis i den enkeltes produktion og større og svært påvirkelige forhold som geografisk placering, klimatiske variationer, de givne rammer for produktionen i form af husene og deres overordnede indretning, deres beliggenhed i forhold til naboer etc., her formuleret af JV:

> *Jeg vil sige en trædepude, det er jo en barnehud på de små kyllinger der, de er virkelig, de er jo sårbare. Det er jo koncentreret gødning og sådan nogle ting der [de går rundt i]. Der er også noget med strøelsen, altså hvad strøelsesmateriale, vi bruger. Nogen kan bruge halm og nogen kan bruge spåner og nogen kan bruge træpiller nogen kan bruge spagnum. Der er rigtig mange ting, der indvirker i det. Nogen har succes med det ene, nogen har succes med det andet. (…) Som sagt, den ene har succes med spåner, og en har med halm. Det er ikke sikkert, det går ved den næste. Altså, der er mange [forhold der spiller ind]: Hvor ligger staldende i forhold til… altså hvordan påvirker naturen staldende udefra? [Nogen gange kan vi se steder, hvor der ikke er problemer]. "Der er sku aldrig problemer med ham der, selvom han… det kører bare, ikke også. Der er aldrig problemer med ham der. Han bruger ikke olie, ikke noget varme, der…" [griner], men sådan har vi et par stykker, der har det … men det kan vi ikke rigtigt.*

9. Diskussion

Det er et gennemgående træk ved interviewene med de ti slagtekyllingeproducenter, at der er tilfredshed med den eksisterende regulering af trædepudesvidninger. Samtidig er flere dog enige i, at der har været en udvikling i synet på trædepudereguleringen; fra en næsten automatisk reaktion imod endnu en regulering; over en erkendelse af, at der faktisk var et problem, der krævede en eller anden form for indgriben; til den almindelige accept af reguleringen, der kan konstateres i dag. Denne udvikling er sket side om side med en betydelig reduktion i forekomsten af trædepudesvidninger, og selvom der stadig er problemer, må man konstatere, at der er sket en forbedring af dyrevelfærden i kyllingehusene. Hovedformålet med denne undersøgelse har dels været at forstå baggrunden for denne udvikling og dels at pege på, i hvilket omfang man kan lære noget af forløbet, som kan bidrage til fremtidige indsatser i forhold til dyrevelfærden på andre områder og for andre typer husdyr.

I det omfang vi tillader os at generalisere fra slagtekyllingeproduktion og – producenter til andre områder, sker det med det forbehold, at man ikke uden videre kan drage paralleller mellem forskellige sektorer. Som det fremgik af især kapitel 2, har kyllingeproducenterne en selvforståelse, der betyder, at de opfatter sig som anderledes end andre husdyrbrugere – det er således ikke tilfældigt, at de er blevet kyllingeproducenter. Det synes oftest at være et bevidst valg og dermed et aktivt fravalg af andre former for husdyrsproduktion. Det er således ikke givet, at reguleringer vil blive modtaget på samme måde inden for andre brancher, hvor producenternes motivation og indstilling kan være anderledes. Dertil kommer, at produktionsbetingelser og teknologi naturligvis også er anderledes i slagtekyllingesektoren end i f.eks. svinesektoren eller inden for mælkebrugene. Når det alligevel er rimeligt at foretage forsigtige generaliseringer, skyldes det, at slagtekyllingeproduktion i en vis forstand udgør en ekstrem case, ved at det her er lykkedes at forbedre dyrevelfærden på trods af, at der er tale om en økonomisk set yderst presset sektor – man kan næsten tillade sig at sige: 'Hvis det kan lade sig gøre at forbedre dyrevelfærden her, er det også sandsynligt, at det kan lade sig gøre i andre sektorer'. Med disse betragtninger in mente vil vi i det følgende pege på en række overvejelser, vi mener, man bør gøre sig inden for andre områder.

9.1. Erkendelse og forståelse af problemet

Det forekommer at være af stor betydning, om der er en erkendelse af, hvorvidt der overhovedet er et problem, og i givet fald hvordan dette problem forstås. Selvom undersøgelser af dyrevelfærden i slagtekyllingeproduktionen forud for reguleringen af

trædepudesvidningerne viste, at der var tale om et betydeligt problem, er det slående, at flere producenter beretter om, at man ikke var opmærksom på problemstillingen. Denne blindhed over for et eksisterende og alvorligt dyrevelfærdsmæssigt problem vil have betydning for producenternes opfattelse af reguleringen. Blindheden kan således bidrage til forståelse af den automatiske afvisning af reguleringen, som mange beretter om: Hvis producenterne ikke er opmærksomme på, at der er et problem, vil de heller ikke være tilbøjelige til at bakke op om en regulering. Når reguleringen af trædepudesvidningerne alligevel med tiden fik den store opbakning, som vores undersøgelse peger på, kan det hænge sammen med, at problemet blev eksponeret f.eks. i medierne og dermed blev 'synligt' for producenterne. Samtidig må de positive syn, der siden opstod i forhold til trædepudereguleringen, ses i sammenhæng med, at de alvorlige svidninger, der blev eksponeret, var noget, der også af producenterne blev anset for et reelt dyrevelfærdsmæssigt problem. Her spiller det en betydelig rolle, at trædepudesvidninger som dyrevelfærdsmæssigt problem handler om fysisk smerte og skade og dermed falder inden for den opfattelse af, hvad dyrevelfærd er, der var dominerende blandt de interviewede. Som det fremgår af kapitel 6 og 7, er det forhold, at producenterne deler forståelsen af det problem, reguleringen skal løse, netop en forudsætning for, at producenterne opfatter en regulering som legitim og dermed bakker op om den.

I et bredere perspektiv peger dette på, at det vil være formålstjenligt at sikre, at de landmænd, der bliver genstand for en regulering af dyrevelfærd, i videst muligt omfang deler forståelsen af problemet med det politiske/velfærdsfaglige udgangspunkt for regulering. Dette antyder, at der vil være 'lavt hængende frugter' i form af indsatser over for velfærdsmæssige problemer, der er enighed om blandt politikere, eksperter og landmænd og i befolkningen i øvrigt – som f.eks. problemstillinger, der har karakter af fysisk smerte. Samtidig vil det dog være vanskeligere at få accept af regulering inden for områder, hvor der ikke er samme enighed – som f.eks. spørgsmål om integritet og autonomi. Hovedproblemet er her en værdimæssig konflikt mellem landbruget og andre aktører, som på længere sigt kan håndteres ved at arbejde på at skabe forståelse for og anerkendelse af forskellene parterne imellem – eller ved at man, i det omfang man politisk vælger at prioritere indsatser inden for disse områder, hvor man kan forudsige en værdikonflikt, accepterer og/eller på en eller anden vis håndterer den modstand, man møder.

Når dette er sagt, skal det dog alligevel pointeres, at der kan være nogle sektorspecifikke forklaringer på blindheden over for trædepudesvidningerne. Som vi pegede på i kapitel 2, er producenternes syn på slagtekyllingerne ambivalent, hvor det instrumen-

telle eksisterer side om side med anerkendelsen af, at kyllingerne er levende individer. Hovedproblemet i forhold til velfærden er, at hvis det instrumentelle syn kommer til at dominere over opfattelsen af kyllingen som et levende dyr, vil velfærdsmæssige hensyn være tilbøjelige til at træde i baggrunden. Som det fremgik af analysen, må det instrumentelle syn på kyllingerne imidlertid delvist forstås i lyset af strukturelle forhold omkring slagtekyllingeproduktionen, som ikke nødvendigvis er at finde inden for andre husdyrproduktioner. Det må vurderes, at særligt flokstørrelserne, automatiseringen og den meget korte produktionscyklus har stor betydning for det instrumentelle syn på kyllingerne, da disse faktorer dels bidrager til, at fokus er på kyllingeflokkens samlede tilstand, hvor det altså bliver den gennemsnitlige velfærd, der er i fokus, ikke de enkelte individer. Dels bidrager de strukturelle forhold til, at afstanden mellem dyr og producent – og dermed også risikoen for blindhed – øges.

9.2. Driftsøkonomien

Økonomien spiller naturligvis en overmåde stor rolle for den enkelte producent. Respekterer han ikke hensynet til sin økonomi, vil han relativt hurtigt være udkonkurreret. Der er da også meget, der peger på, at forbedringerne i indsatsen imod trædepudesvidninger kan forstås inden for en økonomisk ramme. Dels er det væsentligt at være opmærksom på, at den offentlige regulering ikke har stået alene, men er introduceret side om side med, at slagterierne har 'opdaget' et marked for kyllingefødder i Kina og som konsekvens deraf har gjort afregningen afhængig af forekomsten af svidninger. Dels har fokusset på trædepuderne for nogle producenter været medvirkende til, at de har fået bedre styr på deres samlede produktion. Alt andet lige vil en bedre kontrol med produktionen i mange tilfælde også komme til udtryk som en forbedret driftsøkonomi. Samtidig har kravet om indsats imod trædepudesvidninger i visse tilfælde medført investeringer i teknologi – f.eks. halmfyr – som har vist sig at forbedre driftsøkonomien. Endelig har der i reguleringen været indbygget et negativt økonomisk incitament i form af bøder og/eller begrænsninger i kyllingetætheden, hvis de fastsatte niveauer for svidninger overskrides.

Det er ikke sikkert, at indsatsen imod trædepudesvidninger havde været så succesfuld, hvis den ikke var faldet sammen med, at der opstod et marked for uskadte fødder. Selvom man selvfølgelig ikke altid kan etablere en markedsmæssig kobling til en regulering af dyrevelfærd, er der ikke tvivl om, som en af deltagerne også peger på, at økonomien i høj grad taler til producenterne. Følgelig vil det derfor være en god idé at udvikle og integrere positive økonomiske incitamenter i reguleringen, for selvom negative (som bøder og produktionsbegrænsninger) naturligvis også kan have en effekt,

tyder noget på, at de også vil have som sideeffekt, at de forstærker den i forvejen udbredte modvilje imod offentlig regulering.

9.3. Teknologi og viden

En række teknologiske forhold ser ud til at spille en betydelig rolle som muligheder eller barrierer for reguleringens succes. Det kan konstateres, at producenterne har foretaget ændringer i produktionen, som har medført den betydelige reduktion i svidningerne. Samtidig er det dog tydeligt, at der langt fra er en simpel sammenhæng mellem produktionsteknologien og trædepudesvidningerne. Udfordringen er og har været, at selvom det lader sig gøre at etablere en direkte forbindelse mellem strøelseskvaliteten og forekomsten af svidninger, er strøelseskvaliteten afhængig af mange forskellige faktorer. Nogle faktorer, såsom dryppende vandingsanlæg eller høj luftfugtighed, har været forholdsvis lette at identificere og rette op på, mens andre faktorer af de interviewede beskrives som 'uforklarlige' eller ligger simpelthen uden for bedriften og handler om f.eks. lokalisering eller naboforhold. Når problemet er så komplekst, er det naturligvis også vanskeligt at pege på den/de rette løsning/-er, dels fordi det kan være svært at identificere dem, dels fordi de ofte vil være specifikke for den enkelte bedrift. Udfordringen bliver større efterhånden som de mest åbenlyse (og enkle/billige) løsninger er iværksat.

Problemets kompleksitet opvejes til en vis grad af den fleksibilitet, der alligevel er i slagtekyllingeproduktionen. Inden for de strukturelle rammer, der er nævnt ovenfor, har den enkelte producent mulighed for at justere på mange af produktionselementerne. Da der samtidig er tale om, at resultatet kan aflæses i form af husets gait-score inden for en tidshorisont på de ca. 40 dage, en cyklus tager, har det muliggjort og stimuleret til en høj grad af trial-and-error strategi, når der skulle findes løsninger.

Andre husdyrsektorer vil naturligvis rent teknologisk på mange punkter ikke kunne sammenlignes med slagtekyllingeproduktionen. Alligevel vil det dog være værd at overveje, om der er løsninger, som ligger lige for, eller om der er tale om meget komplekse problemstillinger, hvor det vil være formålstjenligt at supplere reguleringen med teknologiske støtteindsatser.

I den forbindelse er det værd at være opmærksom på den hierarkiske opdeling af viden, der fandtes blandt de interviewede producenter. Der var en tydelig tendens til, at erfaringsbaseret viden havde den højeste status, ligesom det kan konstateres, at jo tættere på producenten, viden er forankret, jo mere sandsynligt er det, at den anerkendes.

I forhold til etablering af vidensbaserede støttesystemer repræsenterer dette en massiv udfordring, idet det udgør en barriere for nyttiggørelse af f.eks. forskningsbaseret viden, med mindre støttesystemerne har en struktur, så producentnære aktører og institutioner optræder som formidlere af den viden, der er opsamlet i forskningsinstitutioner eller ministerier.

9.4. Regulering: udformning og implementering

En række forhold omkring selve reguleringen og dens implementering spiller i høj grad en rolle for producenternes opfattelse og accept af reguleringen. Udgangspunktet for denne diskussion er, at jo mere positivt indstillet producenterne er over for en regulering, jo større sandsynlighed er der for, at de velfærdsmæssige gevinster også udbetales. Et aspekt handler om, hvorvidt reguleringen retter sig imod det rigtige produktionsled. Selvom der er en udbredt anerkendelse af, at slagtekyllingeproducenterne bærer deres del af ansvaret for problemet med svidninger, så er der dog også antydninger af, at andre aktører har et medansvar – og man fornemmer en følelse af uretfærdighed over, at det kun er producenterne, der reguleres. Andre indsatsområder kunne eksempelvis være detailhandelen, forbrugerne eller avlerne. Spørgsmålet om retfærdighed optrådte også i forhold til reguleringens indretning – hvor der tydeligvis var en følelse af, at det var uretfærdigt (og uden videnskabeligt belæg), at man valgte et anderledes pointsystem end svenskerne.

Et andet aspekt handler om begrundelsen for reguleringen. Som vi var inde på ovenfor, handler dette dels om problemanerkendelsen, men det drejer sig også om det rationale, der fornemmes eller eksplicit formuleres i forbindelse med reguleringen. En forudsætning for, at en regulering anses for legitim, er, at den er velbegrundet. Bringes dette i tvivl, eller fornemmer producenterne, at det handler om politisk profilering, bidrager det til modstanden.

Når det kommer til implementeringen, er det tydeligt, at producenterne har været tilfredse med den trinvise implementering, som tilsyneladende har været i god overensstemmelse med de teknologiske muligheder og økonomiske rammer. Her skal det dog bemærkes, at vi ikke har inkluderet producenter, som har trukket sig ud af branchen i de forløbne ti år, hvor netop reguleringen kunne være en del af forklaringen på, at de er stoppet som slagtekyllingeproducenter.

Ved siden af den generelle tilfredshed med selve reguleringen kunne vi i undersøgelsen konstatere blandede oplevelser af den daglige forvaltning af den, hvor det tilsyne-

ladende i høj grad kommer til at handle om nogle meget personlige karaktertræk hos såvel producent som myndighedsperson. Informanternes fortællinger handler her om, at hvis forvaltningen af loven føles som firkantet og kun handler om en direkte administration af lovens bogstav, så avler det næsten per automatik modstand. Inden for denne ramme kommer en regulerings succes til i høj grad at handle om, hvorvidt den kontrollant, den enkelte producent møder, udviser en passende empati og fleksibilitet i forhold til de krav, der kan stilles. Selvom mange havde en god relation til myndighederne og de myndighedspersoner, de møder i det daglige, var det i flere interviews tydeligt, at netop den ovenfor diskuterede kompleksitet ikke altid var anerkendt af myndighedspersonerne, som derfor blev anset for at være unødigt kategoriske. Flere følte det således urimeligt, at myndighederne stiller ultimative krav uden hensyntagen til, at producenten faktisk gør, hvad han kan for at finde og afprøve løsninger. For at imødekomme dette udtrykte behov for fleksibilitet og tålmodighed med hensyn til kravene til den enkelte kunne det overvejes at ophæve den skarpe opsplitning mellem de rådgivende og regulerende systemer, således at der eksempelvis kunne samarbejdes om udarbejdelse af handleplaner. Samtidig kunne det overvejes at tilbyde de myndighedspersoner, der kommer i kontakt med landmændene, efteruddannelse, der ruster dem til de svære samtaler, der nødvendigvis må finde sted i forbindelse med overtrædelser af lovgivningen.

Fleksibiliteten efterlyses ikke kun i forhold til det fysiske møde med kontrollen, men også når det kommer til de skriftlige henvendelser. En informant nævner eksempelvis, hvordan det bidrager til immunitet over for skrivelser fra myndighederne, at disse opleves som standardskrivelser og ikke er tilpasset den konkrete overtrædelse.

Bilag : Interviewguide

Introduktion (formaliteterne: anonymitet; båndoptagelse; forløb etc)
Lokation: gåtur rundt på bedriften, hvis muligt.

Tema 1: Bedriften
Stikord: Kan du fortælle lidt om din bedrift – hvor stor er den; hvad er geografien; har du planteproduktion eller andet; ansatte; årsproduktion af kyllinger; medhjælpende ægtefælle; samarbejde med andre producenter (om hvad), etc.

Tema 2: Landmandens motiv og grundværdier
Stikord: Hvordan er du endt som kyllingeproducent – har det altid ligget i kortene? Er det et bevidst valg du har truffet? Hvad synes du om livet som slagtekyllingeproducent? Hvad er godt? Hvad er dårligt? Hvorfor? Kunne du forestille dig at være planteavler? Svineavler? Hvorfor/ hvorfor ikke? Hvad er forskellene – positive og negative?
Lokation: kyllingehuset (hvis dette besøges, ellers forlængelse af foregående)

Tema 3: Kyllingeproduktionen generelt
Stikord: Kan du ganske kort fortælle hvad årets gang er i din kyllingeproduktion? Hvor mange hold kyllinger? Hvor lang er opdrætstiden? Hviletid mellem hold? Hvad sker mellem de enkelte hold? Hvor får du kyllingerne fra? Hvor får du foder fra? Hvordan forløber en almindelig dag – hvis sådan en findes? Hvad kigger du efter, når du sådan går gennem kyllingehuset? Hvilken rolle spiller dyrevelfærd i dine daglige ture gennem husene? Hvordan kan man se om velfærden er i orden?
Tema 4: Kyllingeproduktionen med fokus på trædepudesvidninger
Stikord: Hvad gør du, når de viser tegn på at… ? (Spørge til trædepudesvidninger såvel som andre problemer!). Har du/ har du haft særlige problemer med trædepuderne? Hvornår og hvordan blev du opmærksom på at det var et problem? Er det blevet bedre/ dårligere? Hvornår? Hvorfor?
Lokation: Kontor eller andet stille rum

Tema 5: Faktorer der har betydning for de beslutninger, der træffes på bedriften?
Stikord: Fortæl om den sidste store ændring du har foretaget på bedriften? Hvad var det? Hvorfor tog du den beslutning? Er det et typisk eksempel på dine overvejelser, når noget ændres? Har du foretaget forandringer som har været begrundet i hensyn til dyrevelfærd? Hvilke? Hvorfor? etc. Hvad er dine planer for fremtiden? Hvad kunne du? godt tænke dig at ændre? Hvis du nu ikke skulle overveje omkostningerne? Hvor-

for er det lige det? Hvad er dit syn på de ændringer dine konkurrenter foretager? Hvad er vigtigt for dem, når de beslutter sig?

Tema 6: Opfattelse af trædepude-reguleringen

Stikord: Hvordan forholdte du dig til fænomenet trædepudesvidninger inden reguleringen kom i 2002? Kan du huske hvad du tænkte da reguleringen kom? Har du ændret syn på reguleringen i løbet af perioden? Hvorfor evt.?

Tema 7: trædepude-praksis

Stikord: Hvad betød lovrevisionen i 2002 for din produktion? Overordnet? For din dagligdag? Hvilke ændringer foretog du dig? Hvorfor valgte du sådan? [alternativt til dem der blev producenter efter 2002]: på hvilke måder har du forholdt dig til reguleringerne på området da du tilrettelagde din kyllingeproduktion? Har det i væsentlig grad øget arbejdsbyrden/gjort det mere besværligt at være kyllingeavler? [stilles kun til 2002 producenterne]. Har du ændret dine tiltag siden? Hvorfor? Førte revisionen sidste år til ændringer hos dig? Er dette typisk for slagtekyllingeproducenter? Hvad gør andre? Hvad ville du gerne gøre for at håndtere trædepudesvidningsproblemet, hvis du havde ubegrænsede muligheder?

Tema 8: Sorteringsøvelse:

IP præsenteres for kort med følgende teknologier:

- Reducere belægningsgraden
- Gennemvarme stalden til 35 C inden kyllinger sættes ind
- Anvendelse af spåner som strøelse
- Daglig strøelse
- Daglig fjernelse af fugtig strøelse
- Ventilation så luftfugtigheden er max 80%
- Løbende justering af højden på drikkeniplerne
- Løbende justering/ overvågning af vandtrykket
- Kontrol med fugtigheden i (grov)foderet
- Skifte foderstofleverandør
- Skifte leverandør/kvalitet af strøelsen
- Skifte fodersammensætning (fx justere mængden af Na+)
- Ændre lys-programmet
- Lave siddepinde
- Fodring med hel hvede (Ritmo)

Stikord: Hvad mener du om de forskellige teknologier? Hvilke ville du vælge (evt. har du valgt) på din egen bedrift og hvorfor? Hvilke ville du ikke vælge og hvorfor ikke? (uddyb vedr. de enkelte) (Promt for argumentet prioritering og dyrevelfærd)

Tema 9: Syn på og erfaringer med trædepudesvidnings**kontrol**
Stikord: Hvordan oplever du myndighedernes kontrol med dig? Hvordan forløb det sidste gang du mødte kontrollen? Fortæl om en god erfaring! Fortæl om en dårlig erfaring! Hvordan oplever du slagteriernes rolle i kontrollen? Kontrollerer du selv kyllingerne inden de sendes til slagtning? Hvorfor? Hvordan? Har du indført ændringer på baggrund af myndighedernes eller slagteriernes kontrol? Hvilke? (uddyb, hvad skete?) Mener du generelt at myndighedernes kontrolsystemer ift landbruget fungerer som det bør? Hvorfor/hvorfor ikke? Hvad kunne evt. forbedres? Er bedømmelsen af trædepudesvidningerne retfærdig?

Tema 10: Opfattelse og prioritering af dyrevelfærd (kun hvis temaet ikke optræder tydeligt nok i resten af interviewet).
Stikord: Hvad ville for dig være tegn på at dyrevelfærden ikke var i orden på en kyllingebedrift? Mener du at der bør stilles de samme krav til dyrevelfærd i kyllingeproduktionen som i andre produktionsdyrs bedrifter? (uddyb) Er den enkelte kyllings velfærd værd lige så meget som fx en kos velfærd?
Afrunding og de-briefing